

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra trestního práva

Diplomová práce

Téma:

Pojem a druhy prevence kriminality

Vedoucí diplomové práce:
Prof. JUDr. Oto Novotný, CSc.

Vypracovala:
Kateřina Vrbová
Nám. J. Machka 857/13
158 00 Praha 5

Praha 2006

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 30.5. 2006



Kateřina Vrbová

Děkuji Prof. JUDr. Oto Novotnému, CSc., za odborné vedení diplomové práce a cenné rady při jejím zpracování, současně také všem, kteří mi byli jakýmkoliv způsobem nápomocni.

Obsah

1. <u>Úvod</u>	str.3
2. <u>Kontrola kriminality</u>	str.5
2.1. <u>Obecně o kriminalitě</u>	str.5
2.2. <u>Kontrola kriminality</u>	str.9
3. <u>Trestní politika - prevence represí</u>	str.11
3.1 <u>Obecně</u>	str.11
3.2. <u>Účel a funkce trestání</u>	str.12
3.3. <u>Alternativní tresty a odklony</u>	str.17
3.3.1. Obecně	str.17
3.3.2. Alternativní tresty	str.20
3.3.3. Odklony	str.25
4. <u>Prevence kriminality</u>	str.28
4.1. <u>Obecně</u>	str.28
4.2. <u>Mezinárodní aspekty</u>	str.33
5. <u>Druhy prevence kriminality</u>	str.35
5.1. <u>Obecně</u>	str.35
5.2. <u>Členění podle toho, komu jsou preventivní aktivity adresovány</u>	str.38
5.2.1. Obecně	str.38
5.2.2. Primární prevence	str.38
5.2.3. Sekundární prevence.....	str.39
5.2.4. Terciární prevence	str.39
5.3. <u>Členění podle obsahu</u>	str.40
5.3.1. Obecně	str.40
5.3.2. Sociální prevence.....	str.40
5.3.3. Situační prevence.....	str.46
5.3.4. Viktimologická prevence.....	str.50

6. <u>Programy prevence kriminality na místní úrovni</u>	str.51
6.1. <u>Obecně</u>	str.51
6.2. <u>Program Partnerství</u>	str.53
6.3. <u>Hodnocení preventivních programů</u>	str.56
7. <u>Prevence kriminality a média</u>	str.59
7.1. <u>Obecně</u>	str.59
7.2. <u>Média v České republice</u>	str.62
7.3. <u>Informace poskytované médiím během trestního řízení</u>	str.65
8. <u>Závěr</u>	str.67
<u>Seznam použité literatury</u>	str.70

1. Úvod

Kriminalita je jev, který je v každé společnosti považován za rušivý a nežádoucí. Provází vývoj společnosti prakticky od samého počátku a s jejím postupným vývojem se mění i jevové stránky kriminality. Každá společnost se postupně začala snažit určitými postupy kriminalitu odstranit, a po tom, co zjistila, že úplná eliminace není možná, tak ji alespoň omezit na co nejmenší možnou úroveň. I přes všechna již přijatá opatření v České republice, a samozřejmě i v dalších zemích, kriminalita stále je a i v budoucnosti s velkou pravděpodobností nadále bude vážným problémem, který bude nutné řešit.

Jednotlivé společnosti a státy se neustále snaží omezit trestnou činnost a udržet ji v určitých přijatelných mezích. K dosažení těchto cílů používají prostředky kontroly kriminality, které můžeme rozdělit na represivní (trestnou činnost potlačující) a preventivní (trestnou činnost předcházející). Původně byly preferovány represivní strategie, které vycházely z odstrašujícího vlivu uplatnění trestního postihu. Přibližně ve 40. letech 20. století se postupně začínaly objevovat první preventivní programy, které se zaměřovaly na předcházení trestné činnosti. Zásadní důraz na preventivní strategie předcházení trestné činnosti lze v Evropě a Severní Americe vysledovat přibližně od 60. let 20. století. Toto se časově kryje s výrazným nárůstem kriminality v těchto společnostech a zjištěním, že pouze uplatňování represivních strategií kontroly kriminality k omezování trestné činnosti nestačí. Jednotlivé státy se tedy začaly přeorientovávat z důrazu kladeného na represivní strategie kontroly kriminality na strategie preventivní.

Před rokem 1989 byla v naší zemi kontrola kriminality svěřena především prokuratuře, policii a soudům. Úsilí vynakládané na kontrolu kriminality bylo velké, což vedlo k nižší míře a relativní stabilitě kriminality, ovšem za cenu nadměrného omezení osobní svobody občanů.

Po roce 1989 došlo na našem území k prudkému nárůstu kriminality, který byl zapříčiněn radikální změnou ve společnosti. Faktorů, které ovlivnily tak radikální vzestup kriminality, je celá řada. Lze je spatřovat zejména v získání významně větší osobní svobody každého občana, v rozvoji tržní ekonomiky, a s tím souvisejícím zvyšováním rozdílu mezi chudými a bohatými, v nestabilitě právních

předpisů a v otevření státních hranic. S tímto rapidním vzestupem kriminality souvisí zvýšené úsilí o prosazování preventivních strategií kontroly kriminality na našem území, poté co bylo zjištěno, že pouze represivní (trestněprávní) prostředky k omezení kriminality stačit nebudou. Prvním z významných kroků v této oblasti bylo zřízení *Republikového výboru pro prevenci kriminality*, ke kterému došlo v roce 1993. V současné době je úsilí soustředěno zejména na prevenci kriminality na místní úrovni, kde je kladen velký důraz na aktivitu jednotlivých měst a obcí.

V této práci bych ráda poukázala na jednotlivé prostředky kontroly kriminality, se zaměřením na preventivní strategie kontroly kriminality v České republice. Ráda bych zdůraznila snahy v oblasti prevence represí, jako jsou alternativní tresty a odklony. Dále bych pojednala o prevenci kriminality obecně se zaměřením na prevenci kriminality na místní úrovni. V další části této práce se zabývám jednotlivými druhy prevence kriminality, jak jsou uplatňovány v České republice s přihlédnutím k prostředkům uplatňovaným v zemích Evropské unie a Severní Ameriky, které jsou pro nás vhodnou inspirací. Značný prostor bude v této práci věnován vlivu médií na obecné povědomí o kriminalitě a s tím související předcházení trestné činnosti.

Chtěla bych zdůraznit, že přístupů k tvorbě strategií kontroly kriminality je velké množství. V současné době je obecně přijímáno, že represivní a preventivní strategie kontroly kriminality by měly být v rovnováze a vzájemně by se měly doplňovat. Česká republika nastoupila v současné době určitě správnou cestu k omezování kriminality zvýšeným důrazem na preventivní strategie. Z hlediska dalšího vývoje by měl být nadále kladen tento zvýšený důraz na preventivní strategie kontroly kriminality s cílem dosažení rovnováhy mezi preventivními a represivními strategiemi kontroly kriminality.

2. Kontrola kriminality

2.1. Obecně o kriminalitě

Kriminalita je bezesporu velmi rušivým a nepříznivým jevem ve společnosti, který doprovází lidskou společnost po celá staletí. Spolu se změnami ve společnosti dochází i ke změnám v jejích jevových formách.

Ohledně přesného vymezení pojmu „**kriminalita**“ neexistuje mezi kriminology jednota. Obecně je uznáváno, že jde o sociálně-patologický jev, jehož výskyt ve společnosti je považován za krajně nežádoucí. V názorech většiny kriminologů lze vyzorovat dvě základní definice kriminality, z nichž první se opírá o tzv. legální (juristické) a druhé o tzv. sociologické pojetí kriminality.

Tzv. *legální (juristické) pojetí kriminality* vymezuje pojem kriminality shodně s trestněprávním pojetím kriminality a v tomto smyslu je tedy pojmem velmi určitým. Jde tedy o souhrn jednání, které trestní právo označuje jako trestné činy. Teorie práva rozlišuje dva základní přístupy k tvorbě právních norem a tedy i k pojímání zločinu. První se opírá o přirozené právo, které vychází z tzv. přirozeného zločinu („*crimen naturale*“). Tento zločin chápe jako jednání, jež se vždy ve všech společnostech a státech považovala za trestné činy – „*delicta mala per se*“ (jednání zločinná samotnou svou povahou). Jde především o vraždu, znásilnění, těžké ublížení na zdraví, loupež, krádež. Druhé pojetí zločinu vychází z pozitivního práva, které trestné činy chápe jako jednání, která jsou pouze v některých kulturách nepřijatelná a proto jsou zakázána – tzv. „*delicta mere prohibita*“ (pouhým prohlášením zakázaná jednání).

Druhá základní definice kriminality vychází z tzv. *sociologického pojetí kriminality*, které je na trestněprávním pojetí kriminality nezávislé. Toto pojetí je širší než výše uvedené legální pojetí. Jedná se zde vlastně o materiální vymezení kriminality a v tomto smyslu je pojem kriminality vymezen značně vágně, ale na druhou stranu umožňuje kritický pohled na trestní právo *de lege lata*.

Přikláním se k výše uvedenému definičnímu vymezení pojmu kriminality, a to především z důvodu, že obsah pojmu „kriminalita“ je stanoven jasně a určitě, což je přínosem pro teorii i praxi nejen v oblasti prevence kriminality.

Kriminalita jako sociálně-patologický jev má aspekty trestněprávní, společenské, osobnostní, sociologické, psychologické a jiné. Z důvodu jejího širokého pojetí, rozdílnosti úkolů a metod nemůže celou oblast kriminality obsáhnout jen jedna jednotná kriminální věda. V současné době se kriminalitou zabývají zejména kriminologie, trestněprávní věda, kriminalistika a kriminální politika. V souvislosti s prevencí kriminality má největší význam kriminologie.

Kriminologie má v rámci kriminálních věd nejobecnější postavení. Pojem kriminologie vznikl složením latinského slova *crimen* („zločin“) a řeckého slova *logos* („věda“). S největší pravděpodobností použil tohoto pojmu poprvé v roce 1879 francouzský antropolog *Topinard*, a písemně použil tento pojem poprvé v roce 1885 italský právník a kriminolog *Raffaele Garofalo* v názvu své knihy „*Criminologia*“. Stejně jako v případě definice kriminality neexistuje ani jednotná definice kriminologie, a to ani u nás, ani v zahraničí. Jedním z možných vymezení pojmu kriminologie je definice kriminologie jako vědy o kriminalitě (zločinnosti), o jejích pachatelích a obětech a o její kontrole.¹ Jiná definice vymezuje kriminologii jako samostatnou, interdisciplinární vědu, která zkoumá za pomoci teoretických postupů a empirických metod kriminalitu, její příčiny, projevy a latenci, pachatele, oběť a jejich vzájemný vztah, sankční systémy a jejich účinnost, formální sociální kontrolu kriminality uskutečňovanou prostřednictvím trestní justice, neformální sociální kontrolu, společenské procesy kriminalizace a viktimizace, prevenci a veřejné mínění o kriminalitě.²

Kriminalita narušuje základní pravidla společenského řádu a lidského soužití, působí společnosti i státu značné imateriální a materiální škody, způsobuje jednotlivým obětem škody fyzické, psychické a společenské, vyvolává ve společnosti atmosféru strachu, nejistoty a nedůvěry.³ V současné době je tedy ve všech společnostech kriminalita považována za vysoce nežádoucí jev, se kterým se

¹ Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, 3. vydání, Praha, Policejní akademie ČR, 2004, str.9

² Kuchta, J., Válková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky, Praha, C.H. Beck 2005, str.2

³ Novotný, O., Zapletal, J. a kolektiv: Kriminologie, 2.vydání. Praha, ASPI Publishing 2004, str.21

více či méně úspěšně snaží bojovat. Základním předpokladem pro účinné omezování kriminality je analýza jejích příčin, podmínek vzniku a kriminogenních faktorů.

Kriminalita, její stav, struktura a dynamika jsou důležitým vodítkem pro koncipování vhodných a účinných strategií kontroly kriminality. Z tohoto důvodu uvádím níže základní údaje, které se týkají vývoje kriminality po roce 1989 v České republice.

V první řadě bych chtěla upozornit na skutečnost, že kriminální statistiky, jak jsou v České republice vypracovávány zejména Ministerstvem spravedlnosti, Policejním prezidiem ČR a Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR, neobsahují informace o skutečné (celkové) kriminalitě, ale pouze o registrované kriminalitě a nikoli tedy informace i o latentní (skryté) kriminalitě. Při zjišťování úrovně skryté latence nemůžeme vycházet pouze z výše registrované kriminality, protože mezi nimi neexistuje žádný zvláštní poměr. Míru latentní kriminality lze zjistit pouze přibližně. Přibližnou míru latentní kriminality lze zjistit několika způsoby, z nichž nejpoužívanější jsou *viktimitační výzkum*, kdy jsou respondenti dotazováni, zda se v minulosti staly obětí nějakého trestného činu, a tzv. *selfreporty*, kdy jsou respondenti dotazováni, zda se v minulosti dopustili nějakého trestného činu.

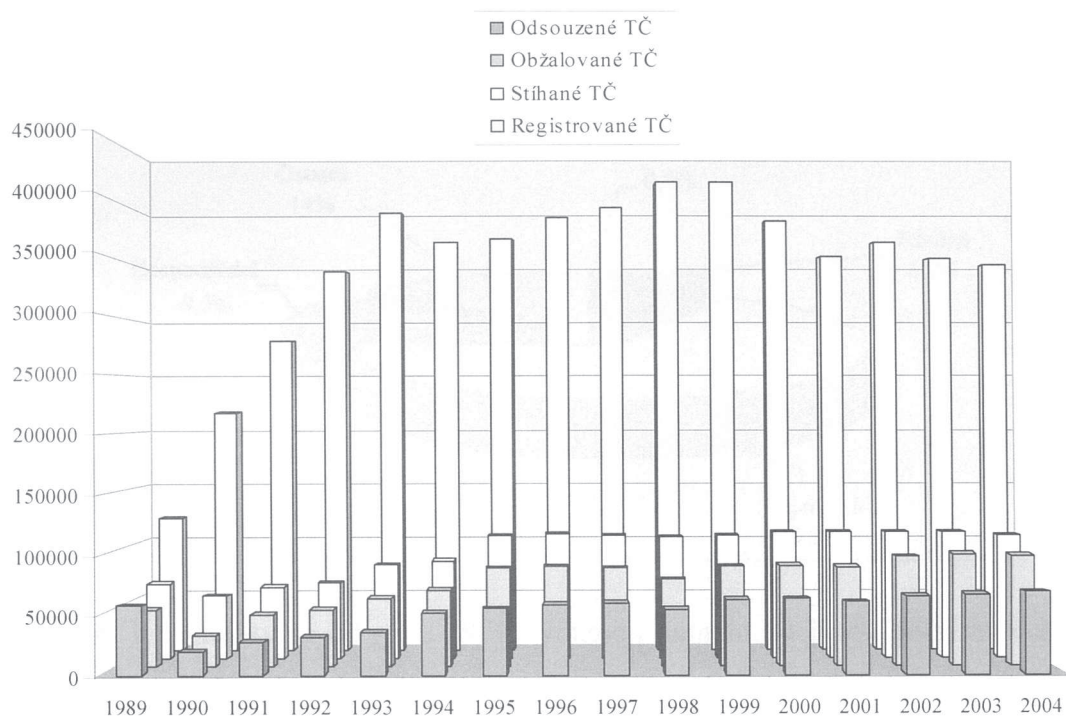
Dále bych chtěla podotknout, že vypovídající hodnotu údajů o kriminalitě ovlivňuje řada dalších faktorů. Jsou jimi zejména legislativní změny v oblasti trestního práva – např. vliv zvýšení hranice škody nikoliv nepatrné z 1000 Kč na 2 000 Kč v roce 1993 se mohl projevit na mírném snížení počtu registrovaných trestných činů v roce 1994, dále jednotlivá amnestijní rozhodnutí prezidenta republiky, časová prodleva mezi spácháním trestného činu a jeho registrací apod.

Za prameny registrované kriminality lze tedy považovat kriminální statistiky. Za negativum považuji skutečnost, že v současné době neexistuje v ČR centrální instituce, která by činnost všech těchto subjektů koordinovala a vypracovala jednotná pravidla pro tvorbu statistik, aby je bylo možné srovnávat a v budoucnu sjednotit do jedné obsáhlé kriminální statistiky.

V návaznosti na již zmiňovanou důležitost stavu, struktury a vývoje kriminality v ČR pro vytváření účinných strategií kontroly kriminality uvádím v

grafu č.1 „Vývoj počtu registrovaných, stíhaných, obžalovaných a odsouzených trestných činů na území ČR v letech 1989 – 2004“ a v grafu č. 2 „Podíl hlavních druhů trestných činů na celkové registrované kriminalitě v roce 2004.“⁴

Graf č.1 - Vývoj počtu registrovaných, stíhaných, obžalovaných a odsouzených trestných činů na území ČR v letech 1989 – 2004.

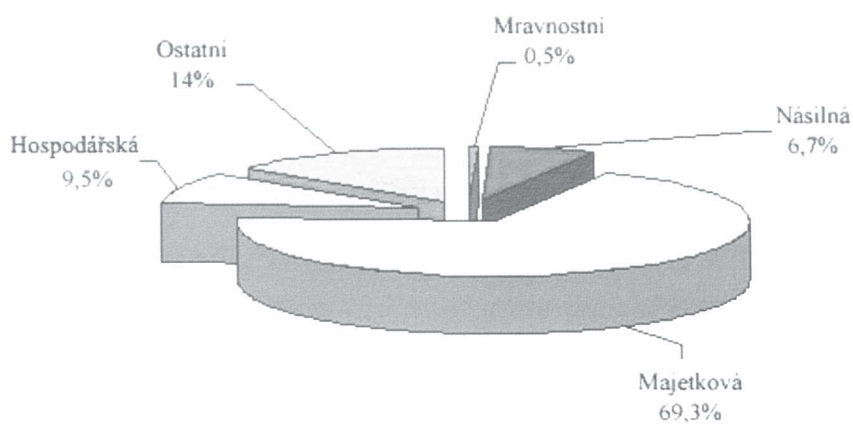


1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
120768	216852	282998	345205	398505	372427	375630	394267	403654	425930	426626	391469	358577	372341	357740	351629
65957	55317	63194	66565	82575	85929	108680	109204	108275	106488	107879	110808	110461	110800	110997	108061
48523	26341	44114	48556	57917	65139	84066	85347	84066	73905	84973	86074	84855	93881	95920	94430
57743	18871	27964	31032	35157	51931	54957	57974	59777	54083	62595	63211	60182	65099	66131	68443

⁴ Kapesní ročenky kriminality v ČR 1995, 1999, 2003, Policejní prezidium, Odbor systémového řízení a informatiky a Statistická ročenka kriminality 2005 – verze ke dni 3.10.2005, Ministerstvo spravedlnosti ČR

Z uvedeného grafu vyplývá, že po prudkém zvyšování počtu registrovaných trestných činů, ke kterému docházelo od roku 1989 do roku 1993, dochází od 2. poloviny 90. let 20. století ke stabilizaci a od roku 2000 spíše k jejich postupnému snižování. Jedním z faktorů tohoto pozitivního vývoje by mohly být úspěšně nastoupené aktivity v oblasti prevence kriminality.

Graf č. 2 - Podíl hlavních druhů trestných činů na celkové registrované kriminalitě v roce 2004.



Struktura kriminality se od roku 1989 výrazněji nemění. Největší podíl na celkové kriminalitě tvoří stále kriminalita majetková, zejména krádeže. Ve srovnání s předcházejícími lety lze vysledovat mírné snižování podílu majetkové kriminality a naopak mírné zvyšování kriminality hospodářské.

2.2. Kontrola kriminality

Kriminalitu jako sociálně-patologický jev, který je ve společnosti nežádoucí, se snaží státý různými strategiemi omezit a udržet v určitých mezích a zároveň před ní ochránit své občany. Pro činnosti, kterými se snaží o dosažení těchto cílů, se již běžně používá termín „kontrola kriminality“. Kontrolu kriminality lze vymezit jako úsilí o ochranu občanů před kriminalitou, které spočívá ve snaze o její omezování nebo udržení v určitých přijatelných mezích. Tento termín odpovídá v dřívější době používanému termínu „boj s kriminalitou“, který ale více akcentoval represivní přístup. Oproti tomu, současný termín kontrola kriminality se snaží o vystižení snahy

o rovnováhu mezi uplatňováním represivních a preventivních přístupů k omezování kriminality.

K dosažení výše uvedených cílů využívá kontrola kriminality represivní (trestnou činnost potlačující) a preventivní (trestnou činnost předcházející) strategie. Cílem je, aby se obě uplatňované strategie dostaly v jednotlivých státech do rovnováhy a vzájemně se doplňovaly. Podle názoru *Bubelíniho*, s kterým v zásadě souhlasím, účinná prevence snižuje potřebu represe, represe zpětně pozitivně ovlivňuje prevenci.⁵ Demokratický právní stát se ani nemůže orientovat pouze na represí a stále ji jen posilovat, protože by tím postupně popřel svoji demokratickou podstatu a směřoval by k policejnímu státu.

Kontrola kriminality se uskutečňuje prostřednictvím kriminální politiky, která se soustřeďuje na nalézání možných opatření, kterými by mohlo být dosaženo omezení kriminality a ochrany společnosti. *Kriminální politika* zahrnuje dva subsystémy, a to *subsystém trestní politiky*, který uplatňuje trestní postih a zakládá se tedy na represivních strategiích a *subsystém preventivní politiky*, který uplatňuje kriminálně-preventivní strategie a zakládá se na preventivních, aktivních opatřeních, které jsou zaměřeny do budoucnosti. Plně se ztotožňuji s názorem *Novotného*, který napsal: „Činnost trestní justice nemá charakter výlučně represivní ve smyslu přímého potlačování kriminální činnosti, neboť celý průběh trestního řízení má imanentně i účinky preventivní.“⁶

Po předchozí snaze o rychlé vypracování strategií prevence kriminality dochází zhruba od poloviny 90. let 20. století, opět k oživení úvah nad účelností ukládaných trestů posuzovaných z hlediska jejich vlivu na omezování kriminality. Po vzoru vybraných zemí Evropy a Severní Ameriky dochází k postupnému zavádění jednotlivých druhů odklonů od trestního řízení a dalších druhů alternativních trestů, jako např.: trestu obecně prospěšných prací. Domnívám se, že

⁵ Bubelíny, J.: Prevencia kriminality (základy kriminálnej prevencie a preventológie s aplikáciami na činnosť verejnej správy a polície), 1. vydání, Bratislava, Ministerstvo vnútra SR, sekretariát Rady vlády SR pre prevenciu kriminality 2001, str.9

⁶ Novotný, O., Zapletal, J. a kolektiv: Kriminologie, 2.vydání. Praha, ASPI Publishing 2004, str.203

tento trend je přínosem pro oblast kontroly kriminality a v budoucnosti by mohl sehrát významnou roli v omezování kriminality.

Přikláním se tedy k pojmání prevence kriminality v širším smyslu, což znamená, že za prevenci kriminality nepovažuji jen speciální preventivní aktivity mimo oblast trestního práva, ale domnívám se, že by pojem prevence kriminality měl zahrnovat i činnost trestní justice, jejíž represivní strategie by měly působit i určitým způsobem preventivně, a to jak působením na samotného pachatele, tak i na celou společnost.

Vzhledem k tomu, že tzv. *prevence represí* – obsažení preventivních aspektů v represivních strategiích trestní justice – patří dle mého názoru rovněž do předmětu prevence kriminality, budu se v následující kapitole preventivními aspekty trestní politiky zabývat hlouběji.

3. Trestní politika - prevence represí

3.1 Obecně

Trestní politika, která uplatňuje trestní postih, je orientována především na represivní strategie kontroly kriminality. Avšak v moderním pojetí by tato represivní strategie neměla mít pouze onen represivní charakter, ale měla by působit i preventivně, jak varovným a nápravným působením na samotného pachatele (tzv. individuální prevence), tak i odrazujícím účinkem na potencionální pachatele od úmyslu spáchat trestný čin (tzv. generální prevence). Domnívám se tedy, že široce pojaté vymezení prevence kriminality v sobě zahrnuje i činnosti v oblasti trestní justice, jež v sobě obsahují i preventivní prvky.

Na pachatele by měl působit preventivně již samotný průběh hlavního líčení, v jehož průběhu by si měl uvědomit, že to co spáchal, spáchat neměl a v budoucnosti spáchat již nesmí. Kladně by na něj měl působit i uložený trest, který by měl být co nejvíce individualizován, mělo by být přihlédnuto k individuálním vlastnostem pachatele, jeho možné recidivě, postoji ke spáchanému trestnému činu, ochotě spolupracovat apod.

Negativní generální prevence spočívá v odstrašení potencionálních pachatelů od páchaní trestné činnosti tím, že si uvědomí, že by jako pachatelé mohli být

vypátrání a mohl by jim být uložen trest. Pozitivní generální prevence naopak posiluje důvěru společnosti v právní řád, kvalitní fungování justice, posiluje pocit právní jistoty, upevňuje vědomí o ochraně lidských práv a rozšiřuje znalost práva. Cílem je, aby potencionální pachatelé došli k závěru, že se jim spáchání trestného činu nevyplatí.

Aby trest mohl působit zejména ve smyslu generální prevence preventivně, musí splňovat alespoň tři základní předpoklady⁷: za prvé musí být dostatečně přísný, aby potencionální pachatel došel k závěru, že se mu případný zisk z trestné činnosti v poměru k přísnosti hrozící sankce nevyplatí, za druhé musí být dostatečně jistý, aby se pachatel nedomníval, že riziko jeho dopadení je tak nízké, že se mu vyplatí trestný čin spáchat a za třetí musí být realizován v co nejkratší době, aby si pachatel spojil újmu vzniklou mu potrestáním se samotným trestným činem.

Je ale faktem, že na určité pachatele trestných činů hrozba sankce ani samotné její uložení nepůsobí a dále se dopouštějí další trestné činnosti. V těchto případech by se dle mého názoru mělo uvážit, zda není účelnější uložit konkrétnímu recidivistovi přísnější trest nebo se snažit o nápravu jinými způsoby, např. s využitím psychologických či psychiatrických léčebných metod.

3.2. Účel a funkce trestání

Každý stát a společnost si postupně vytvořily určitý systém, který uplatňují, pokud dojde k porušení jeho základních společenských norem. S postupným vývojem společnosti se pojetí **účelu trestu** vyvíjelo. V odborné trestněprávní literatuře je uváděno rozdělení nejznámějších teorií o důvodech a účelu trestání z hlediska jejich podstaty a historického vývoje na absolutní, relativní a smíšené.⁸

a) *Absolutní teorie* (jinak nazývané taliační – z lat. ius talionis, což znamená právo odplaty) spojují s ukládáním trestů pouze potrestání pachatele. Trest je zde tedy odplatou za spáchaný trestný čin, přičemž intenzita odplaty by se měla rovnat

⁷ Večerka, K. a kol.: Prevence kriminality v teorii a praxi, Praha, Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR 1997, str.14-15

⁸ Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část, 4. přepracované vydání, Praha, ASPI Publishing, 2003, str.269-273

míře způsobeného trestného činu. Trest zde tedy představuje spravedlivou odplatu (punitur, quia peccatum est – doslovně „trestá se, protože bylo spácháno zlo“).

Můžeme sem zařadit teologické teorie, které v trestu spatřovaly projev „Boží vůle“. Nejčastěji jsou ale spojovány se jmény filozofů *I. Kanta* a *G. W. Hegela*, kteří v trestu spatřovali vyhovění požadavkům absolutní spravedlnosti.

b) Z hlediska preventivního působení uložených trestů jsou nejvýznamnější *relativní teorie*, které již s ukládáním trestu spojují určité, pro společnost užitečné cíle. Účelem trestu má být ochrana společnosti před dalšími trestnými činy (punitur, ne peccetur – doslovně „trestá se, aby nebylo páčáno zlo“). V těchto teoriích nedochází pouze k uplatnění odplaty za spáchaný trestný čin, ale je zde kladen důraz na ochranu společnosti před budoucími trestnými činy. Zárodky preventivních aktivit směřujících k nápravě pachatele se objevují až na určitém vývojovém stupni společnosti, kdy se kriminálním jednáním začíná cítit ohrožena celá společnost. Tomu odpovídají proměny trestu a trestání v 18. a 19. století.⁹ Například *H. Grotius* (1583 – 1645) tvrdil, že trest není jen odplatou. Myšlenku preventivního působení trestu rozvedli představitelé přirozenoprávní nauky a osvícenství. V současné době je již obecně uznáváno, že základními cíly trestání pachatelů jsou: převýchova (náprava) pachatele, ochrana společnosti před trestnými činy a odstrašení dalších potencionálních pachatelů od úmyslu spáchat trestný čin.

c) *Smíšené* (nebo-li slučovací) *teorie* se snaží překonat protiklad absolutních a relativních teorií tím, že spojují myšlenku odplatného a účelného trestu. Trest má působit prostřednictvím generální prevence odrazujícím způsobem na celou společnost a zároveň prostřednictvím individuální prevence na samotného pachatele trestného činu.

Účel trestu v českém trestním právu, jak je vyjádřen v § 23 trestního zákona, vychází z relativní teorie. V § 23 trestního zákona je uvedeno, že účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby nadále vedl řádný život, a tím

⁹ Kuchta, J., Válková, H.: *Základy kriminologie a trestní politiky*, Praha, C.H. Beck 2005, str. 186

působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Toto vymezení účelu trestu je bezesporu založeno na relativní teorii. Pokud ale vezmeme v úvahu i znění ustanovení § 31 odst.1 téhož zákona, kde je stanoveno, že při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlédne soud k stupni nebezpečnosti trestného činu pro společnost, k možnosti nápravy a poměrům pachatele, lze zde vysledovat i určité prvky kladoucí důraz na potrestání pachatele, což by naznačovalo, že účel trestu v české právu může být založen na smíšené teorii. Osobně se spíše kloním k názoru, že účel trestu, jak je uveden v trestním zákoně, je založen na relativní teorii.

Také pojetí **funkce trestu** se průběhu historického vývoje měnilo. Klasické pojetí teorie funkce trestu spočívá na pěti základních funkcích, a to odplatné, odstrašující, rehabilitační, eliminační a restituční.¹⁰

- a) *Funkce odplatná* (retributivní) je založena na teorii, že trest má pro pachatele znamenat újmu, která má odpovídat závažnosti a škodlivosti spáchaného trestného činu („oko za oko, zub za zub, upálení za upálení, zranění za zranění“). Retributivní teorie je tedy založena na ekvivalenci mezi závažností spáchaného činu a ukládaným trestem. V některých státech byla až do 12. století odplata chápána jako soukromá záležitost a byla řešena formou soukromé svépomoci. Postupem času se tato teorie uplatňovala ve stále menším měřítku, zejména díky nutnosti státu získat pravomoc nad uplatňováním sankcí, a dále i z etických důvodů, a proto byla nahrazována novými teoriemi. V současné době lze vysledovat určitý návrat k této teorii zejména z důvodu, že uplatňování novějších teorií nevedlo k očekávaným výsledkům.
- b) *Teorie odstrašení* spatřuje účinek trestu zejména v působení na pachatele trestného činu tak, aby se v budoucnosti již trestného činu nedopustil (tzv. individuální prevence) a zároveň se snaží působit na celou společnost (tzv. generální prevence). Tato teorie je tedy založena na úvaze, že již samotná újma způsobená trestem odradí pachatele od spáchání dalšího trestného činu a potencionálního pachatele zároveň odradí pocit, že pokud se dopustí trestného

¹⁰ Novotný, O., Zapletal, J. a kolektiv: Kriminologie, 2.vydání. Praha, ASPI Publishing 2004, str.214 an.

činu, trest ho nemine. Slabou stránkou této teorie je skutečnost, že ne každý pachatel vnímá újmu způsobenou trestem nebo její hrozbu stejně. Z tohoto důvodu se tedy domnívám, že by měl být kladen větší důraz na diferenciovaný přístup k prvopachatelům a k recidivistům. U každého pachatele by měl být pečlivě zkoumán jeho postoj k újmě, která mu bude daným konkrétním trestem způsobena.

- c) *Rehabilitační teorie* (nápravná, penitenciární) je založena na takovém působení na pachatele, aby se v budoucnu dál trestné činnosti nedopouštěl a opětovně se zařadil do společnosti. Řadou odborníků je považována za nejhumánnější prostředek k dosažení převýchovy pachatele. Cílem je tedy dosáhnout nápravy těch osobnostních vlastností pachatele, které vedly k jeho rozhodnutí spáchat trestný čin. Tato teorie klade velké nároky na počet a odbornost personálu. Rehabilitační teorie se stala základem i pro probační instrumenty trestního práva a pro postpenitenciární činnosti a je tedy z hlediska prevence kriminality velmi důležitá.
- d) *Eliminační (izolační) teorie* je založena na dočasné nebo trvalé izolaci pachatele od společnosti, který se pak nemůže dopouštět trestných činů. Při dočasné izolaci si musíme uvědomit, že se po určité době pachatel dostane opět na svobodu, zpět do společnosti. Také je problematické určit přesnou délku trestu odnětí svobody, která bude postačovat k nápravě pachatele, aby po propuštění na svobodu nespáchal žádný trestný čin. V tomto směru by tato teorie měla obsahovat i prvky nápravné, aby bylo zajištěno, že se pachatel po návratu do společnosti znovu trestného činu nedopustí. Trvalou izolaci pachatele představují dnes trest odnětí svobody na doživotí a trest smrti. V současné době je hlavním prostředkem izolace pachatele uložení *nepodmíněného trestu odnětí svobody*. Trest odnětí svobody v sobě ale také obsahuje nežádoucí důsledky. K nim patří vliv prostředí vězení, kde dochází ke nevhodným vzájemným kontaktům mezi pachateli různě nebezpečných trestných činů, zpretrhání pozitivní sociálních vazeb s pachatelovým okolím, nedostatek možnosti uplatnění odpovědnosti za své chování apod. Příkladem izolace může být také vyhoštění a vyhnanství.

Za pozitivum považují, že se v návrhu nového trestního zákona počítá se zavedením tzv. *detenčního zařízení*, které slouží k preventivní izolaci z důvodu ochrany společnosti.

- f) *Teorie restituční* (restorativní, obnovující) klade důraz na odstranění následků trestného činu a obnovení původní situace. Tuto teorii považují za zvláště důležitou, zejména z důvodu, že zde dochází k posílení postavení poškozeného v trestním řízení, protože je kladen důraz na náhradu škody, kterou poškozený utrpěl. Pachatel si tedy může lépe uvědomit, co svým činem způsobil a navíc může napravit jeho následky. Z této teorie vychází různé druhy alternativních trestů ukládaných místo trestu odnětí svobody (např. obecně prospěšné práce, podmíněné odsouzení s dohledem), různé formy odklonu v trestním řízení (jako je např. podmíněné zastavení trestního řízení, narovnání) a různé způsoby mediace (zprostředkování jednání) mezi pachatelem a poškozeným.

V návaznosti na zkušenosti s ukládáním nepodmíněného trestu odnětí svobody dochází k postupnému prosazování *restorativního pojetí justice* (z angl. restore – obnovit, navrátit do původního stavu). Restorativní justice vychází z názoru, že v současnosti uplatňované metody v trestní justici nejsou adekvátním nástrojem k zabránění růstu kriminality. Hlavním cílem reakce společnosti na spáchání trestného činu má být vytvoření podmínek, aby mohly být odstraněny jeho negativní následky. Pachatel se má aktivně podílet na náhradě škody poškozenému. Pokud tak neučiní, může být k tomu donucen soudem. Restorativní justice se nesnaží nahradit klasickou retributivní teorii, ale představuje k ní určitý paralelní systém zaměřený na méně závažné trestné činy a méně narušené pachatele. Určitým negativem může být skutečnost, že se v institutech restorativní justice neuplatňuje téměř žádné generálněpreventivní působení. Dle názoru zastánců restorativní justice spočívá význam těchto institutů zejména v novém pojetí jejich individuálněpreventivních účinků.

Domnívám se, že zejména u mladých pachatelů, kteří se dopustili méně závažného provinění, by tímto přístupem mohlo být dosaženo mnohých pozitivních výsledků. Pachatel by se vyhnul všem negativním vlivům nepodmíněného trestu odnětí svobody a mohl by dostat něco ve smyslu „druhé šance“, kdy by záleželo

pouze na jeho rozhodnutí a snaze, zda se odpovídajícím způsobem začlení zpět do společnosti.

3.3. Alternativní tresty a odklony

3.3.1. Obecně

Druhy a účel ukládaných trestů se s vývojem společnosti měnily. Zhruba v 16. století se v západní Evropě objevil *trest odnětí svobody*, který byl v dané době považován za vhodný způsob nakládání s odsouzenými. V průběhu dalších dvou století dochází k rozšíření jeho používání a v 18. století se stává nejvíce používaným druhem trestu. V návaznosti na tuto situaci došlo ke vzniku nové vědní disciplíny „*penologie*“, kterou lze definovat jako samostatnou vědní disciplínu, která zkoumá tresty, jejich výkon a jejich důsledky. V účelu trestu odnětí svobody penologie nevidí jen samotné potrestání pachatele, ale snaží se o dosažení nápravy, změny v jeho chování. Dochází ke vzniku řady penitenciárních systémů, které se různými způsoby snaží docílit převýchovy pachatele. Z nich se postupně vytvořily čtyři základní systémy zacházení s vězni, a to *Pensylvánský* (systém izolační), *Auburnský* (systém mlčení), *Ženevský* (smíšený klasifikační systém) a progresivní systém.¹¹

Z hlediska prevence kriminality považují za nejpřínosnější *progresivní* systémy, kde je uložená přísnost režimu uvěznění závislá na způsobu chování odsouzeného. Dochází ke změně náhledu na výkon trestu odnětí svobody. Je kladen důraz na výchovu a vzdělávání uvězněného, což mu po propuštění na svobodu pomůže lépe najít si práci, vytvářejí se různé možnosti aktivního trávení volného času, dochází ke zřizování otevřených a polootevřených věznic, které se snaží o eliminaci negativních důsledků trestu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Rovněž je kladen důraz na vysokou odbornost vězeňského personálu a na jeho vhodný vztah k vězňům.

Vzniká též potřeba mezinárodní spolupráce v oblasti vězeňství a stanovení základních standardních pravidel pro výkon trestu odnětí svobody. Tato snaha vedla

¹¹ Kuchta, J., Válková, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*, Praha, C.H. Beck 2005, str.198 an.

v roce 1955 ke vzniku *Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni* a v roce 1973 k vytvoření *Evropských vězeňských pravidel*.

Domnívám se tedy, že odsouzený by díky používání tohoto systému mohl mít mnohem větší motivaci k nápravě a k uvědomění si odpovědnosti za své chování, než by měl, kdyby věděl, že po celou dobu výkonu trestu nemůže dosáhnout zlepšení podmínek výkonu trestu. Vhodným přeřazením se uvězněný dostává mezi uvězněné, kteří většinou nespáchali tak závažný trestný čin a dá se tedy u nich předpokládat, že nebudou tolik psychicky narušeni, čímž nebude z jejich strany docházet k tak negativnímu působení na přeřazeného vězně. V neposlední řadě má uvězněný větší možnost vhodně se připravit tímto způsobem na opětovné zařazení do společnosti po propuštění na svobodu.

V České republice jsou hlavní zásady výkonu **nepodmíněného trestu odnětí svobody**, práva odsouzených, jejich přijímání a umístování do typu věznic, přeřazování či propouštění z výkonu trestu apod. obsaženy v zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Po roce 1989 došlo ke změně koncepce vězeňství. V současné době se snažíme o vytvoření takového vězeňského systému, jaký funguje v zemích západní Evropy.

Na základě návštěvy věznic v Praze-Ruzyni a na základě zde získaných informací od vězeňského personálu, které se týkaly systému vězeňství v České republice, jsem došla z závěru, že určitých pozitivních změn již dosaženo bylo, ale je jich stále velmi málo. Za velký přínos považuji současnou existenci *čtyř typů věznic* (s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou), které jsou ještě vnitřně diferencovány na tři až čtyři skupiny. Vězni jsou do nich rozřazováni podle několika kritérií - např. prvotrestanost, závažnost trestného činu, stupeň narušení osobnosti atp. V průběhu výkonu trestu mají odsouzení možnost svým přičiněním (např. aktivní spolupráci, bezproblémovým chováním apod.) přispět k tomu, aby byli přeřazeni do pro ně vhodnější diferencní skupiny. Jednotlivé skupiny se liší nejen svým osazenstvím, ale také režimem výkonu trestu.

Na druhé straně v našem vězeňství stále existuje řada problému. Je to v první řadě nedostatek pracovních příležitostí (úroveň zaměstnanosti ve věznicích je velmi

rozdílná, pohybuje se od 12,22% až po 100%, v průměru kolem 50%)¹², přeplněnost věznic a s tím související nedostatek vězeňských míst (ve výše uvedené věznici je kapacita vězeňských míst překročena zhruba o 25%), nevyhovující a nedostatečné množství hygienických zařízení a rovněž nedostatek a nedostatečná odbornost vězeňského personálu, což mimo jiné nepochybně souvisí s jejich nedostatečným finančním ohodnocením. Na tyto výše uvedené problémy se bude muset zaměřit zvýšená pozornost, tak aby vězni v našich vězeních získali srovnatelné podmínky s vězni ze zemí západní Evropy.

Pomocí penologických výzkumů a poznatků z praxe byla zjištěna řada negativních vlivů nepodmíněného trestu odnětí svobody. Jde zejména o negativní ovlivňování vězňů navzájem, čímž může dojít k ještě většímu narušení osobnosti odsouzených. Uvězněním dochází k zpretrhání vazeb mezi uvězněným a jeho blízkým okolím, ale i s reálným světem kolem něj. Další negativa jsou pak spatřována zejména v negativním vlivu na osobnost odsouzeného (posiluje se jeho otrlost, lhostejnost, podlézavost), v sociální stigmatizaci (nálepky pobytu ve vězení), jako překážky zejména v průběhu resocializace po propuštění z výkonu trestu do společnosti, dále v narušení volných vlastností vězňů (jako např. sebeovládání, samostatnost, schopnost se samostatně a zodpovědně rozhodovat), nepodmíněný trest může přispět k získání pocitu méněcennosti a rovněž s sebou přináší pro společnost velké finanční náklady, které je nutné na provoz těchto zařízení vynakládat. V reakci na tyto poznatky a po úvaze nad nedostatečnou účinností samotného trestu odnětí svobody se začíná zhruba od 50. let 20. století klást zvýšený důraz na rozvoj nových a účinnějších možností potrestání pachatele. Ve druhé polovině 20. století tedy postupně dochází k rozšiřování množství druhů alternativních trestů, které jsou ukládány namísto nepodmíněného trestu odnětí svobody a vzniku tzv. *odklonů*, které znamenají alternativu k obecnému trestnímu řízení před soudem.

¹² Statistická ročenka Vězeňské služby ČR za rok 2003, Generální ředitelství Vězeňské služby ČR

3.3.2. Alternativní tresty

Počátky používání alternativních trestů spadají tedy zhruba do 2. poloviny 19. století. V současné době neexistuje jednotná definice pojmu alternativních trestů. Např. podle mezinárodních dokumentů OSN a Rady Evropy se alternativním trestem rozumí trest nespojený s odnětím svobody, který je soudce oprávněn uložit v případech, ve kterých by jinak byl pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody. Jak z této definice vyplývá, nesmí být alternativní trest spojen s odnětím osobní svobody. Tradičně se pod pojmem alternativní tresty tedy rozumí takové druhy trestů, které ačkoliv nejsou spojeny s odnětím osobní svobody pachatele, zaručují naplnění účelu trestu stejně, jako kdyby byl pachateli uložen nepodmíněný trest odnětí svobody.

Hlavní přednosti alternativních trestů spatřuji ve větší zodpovědnosti pachatele za své chování, ve skutečnosti, že pachatel zůstává nadále ve společnosti, není tedy izolován a odtržen od reálného života a je mu dána větší šance k nápravě a k vhodnému rozvoji jeho osobnosti.

V materiálech *Rady Evropy* jsou *alternativní tresty* děleny do tří kategorií.¹³

1) První kategorie zahrnuje opatření, která svou povahou modifikují výkon uloženého trestu odnětí svobody. Lze sem zařadit např. *částečnou detenci*, která spočívá v uvěznění pachatele pouze na část dne, nebo tzv. víkendové vězení. To je ukládáno např. v Německu zejména mladistvým pachatelům, kterým umožňuje, aby uložený trest odnětí svobody vykonali o víkendech či ve volném čase.

Víkendové vězení je sice velmi náročné na materiální zajištění, ale domnívám se, že by jeho zavedení v našich podmínkách mohlo de lege ferenda sehrát, zejména v rámci prevence kriminality mladistvých, důležitou úlohu. Mladiství pachatelé by ve svém volném čase vykonávali trest odnětí svobody, což by na ně mohlo pozitivně působit zejména ze dvou hledisek. Za prvé by si mohli lépe uvědomit účel uloženého trestu, protože by stále zůstali během týdne aktivně ve společnosti a museli se starat sami o sebe a řešit problémy běžného života. Druhý aspekt spočívá ve skutečnosti, že by došlo k vyplnění volného času mladistvého, a tím k omezení

¹³ Kuchta, J., Válková, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*, Praha, C.H. Beck 2005, str.214

možnosti páchat další trestnou činnost. Rovněž z ekonomického hlediska by zavedení víkendového vězení bylo vhodné. Náklady na výkon takového trestu by se podstatně snížily, protože by odsouzený ve vězení trávil pouze část týdne a po zbývající část týdne by byl odkázán na péči sám o sebe. Jsem tedy zastáncem zavedení tohoto institutu do našeho právního řádu.

2) Druhou kategorií představují opatření nespojená s odnětím svobody, která jsou ukládána v případech, kdy by mohl být uložen trest odnětí svobody. Zhruba od 50. let 20. století představují alternativní tresty většinu ukládaných trestů. Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody se podílí z 15-ti až 20-ti% na celkovém počtu uložených trestů, když největšího podílu - 28% dosáhl v roce 1990. Novelizacemi trestního zákona, které byly provedeny po roce 1989, byl významně rozšířen okruh alternativních trestů. Pokud budeme vycházet z užšího pojetí alternativních trestů – kdy se alternativním trestem rozumí jakýkoliv trest nespojený s odnětím svobody, který se uplatní tehdy, má-li být uložen trest odnětí svobody, avšak vzhledem k osobě pachatele a okolnostem případu lze účelu trestu dosáhnout i jinak – lze do této skupiny zařadit podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dodatečným vyslovením dohledu, obecně prospěšné práce, peněžité trest a zákaz činnosti. U mladistvých pachatelů jde o trestní opatření obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu a odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem. Pokud vyjdeme ze širšího pojetí alternativních trestů – kdy pod pojmem alternativní trest rozumíme všechny tresty nespojené s odnětím svobody – můžeme do této skupiny kromě již výše uvedených trestů zařadit i vyhoštění, zákaz pobytu, propadnutí majetku a trest propadnutí věci.

3) Třetí kategorie zahrnuje opatření umožňující odstoupit od uloženého trestu, zejména trestu odnětí svobody. Zde jde zejména o odložení rozsudku a upuštění od potrestání. V České republice je v současné době zakotveno upuštění od potrestání a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem. U mladistvých jde o upuštění od uložení trestního opatření a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření.

Za nejúčinnější a nejlépe vystihující podstatu alternativních trestů považuji alternativní trest **obecně prospěšných prací** (community service). Rovněž se domnívám, že tento druh trestu může mít největší vliv na pachatele z hlediska účinnosti prevence kriminality. Původ obecně prospěšných prací nalezneme ve Velké Británii, kde byl tento druh trestu uzákoněn v roce 1972. V České republice byl tento trest zaveden novelou trestního zákona provedenou zákonem č. 152/1995 Sb., s účinností od 1.1.1996. Současná zákonná úprava tohoto trestu, jak je provedena v §45 a §45a trestního zákona, je v podstatě vyhovující.

Soud může tento trest uložit v případě současného splnění dvou podmínek. Za prvé v případě, že soud odsuzuje pachatele za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let a za druhé existuje-li důvodný předpoklad, že vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele, uložení jiného trestu k dosažení účelu trestu není třeba. Obsahem tohoto trestu je povinnost odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům, které spočívají v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných obdobných činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním, vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví apod.

Soud může uložit pachateli na dobu trestu i přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti uvedené v § 26 odst. 4 (např.: podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle trestního zákona, podrobit se vhodným programům psychologického poradenství), směřující k tomu, aby vedl řádný život. Soud tedy může vhodně korigovat a omezit určité činnosti, které vedly ke spáchání trestného činu, a tím přizpůsobit tento trest potřebám převýchovy odsouzeného. Za velmi důležité považuji, že soud odsouzenému zpravidla též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil, čímž se zde bere ohled i na zájmy poškozeného, na kterého v trestním řízení není stále brán dostatečný zřetel. Z hlediska dosažení účelu trestu je dle mého názoru důležité, že soud při ukládání tohoto trestu přihlédně ke

stanovisku pachatele. Odsouzený tedy může vyjádřit svůj postoj k ukládanému trestu, což může být dobrým vodítkem pro soud, zda uložení tohoto trestu splní v konkrétním případě svůj účel či nikoliv. Domnívám se, že by bylo vhodnější podmínit uložení trestu obecně prospěšných prací výslovným souhlasem odsouzeného.

Domnívám se, že pokud bude odsouzený vykonávat tento trest v prostředí, kde bude mít možnost poznat a napravit důsledky svého jednání, je velká pravděpodobnost, že uložený trest povede k nápravě pachatele a tak nejlépe splní svůj účel.

Velmi vhodné by dle mého názoru bylo ukládání tohoto trestu zejména mladistvým, kteří se dopustili vandalismu, výtržností, poškozování cizí věci apod., protože by jim uložení trestu obecně prospěšných prací umožnilo uvědomit si hodnotu poškozených či zničených věcí a výši nákladů spojených s jejich opravami.

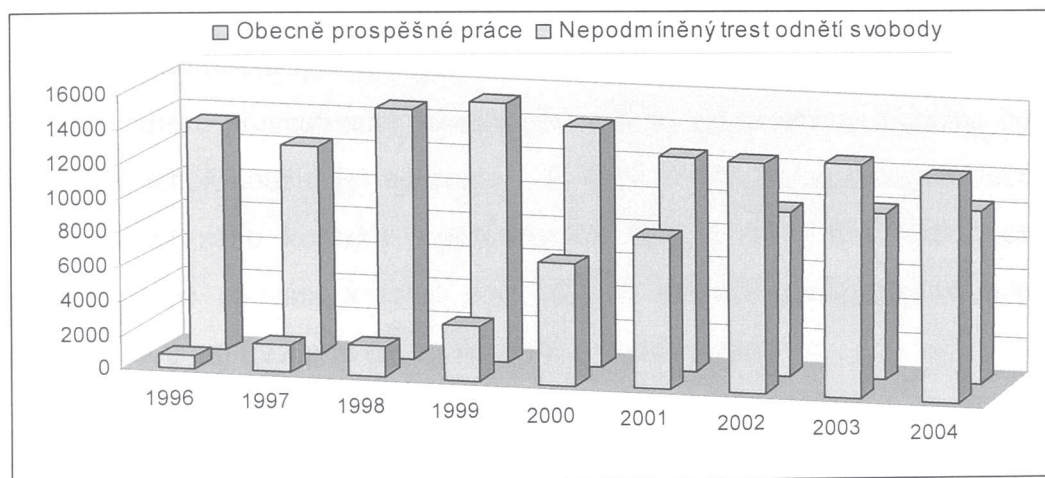
Odsouzený je povinen obecně prospěšné práce vykonat osobně, bezplatně a ve svém volném čase nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. Jestliže pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu obecně prospěšných prací nevedl řádný život, nebo zaviněně nevykonal ve stanovené době uložený trest, přemění soud trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek v nepodmíněný trest odnětí svobody a rozhodne zároveň o způsobu jeho výkonu. Tato hrozba nařízení výkonu trestu odnětí svobody je dle mého názoru velmi důležitá. Odsouzený si může lépe uvědomit, že dostal „druhou šanci“, a pokud ji nevyužije, tak na něm bude vykonán trest odnětí svobody. Na pachatele, kterému byl uložen trest obecně prospěšných prací, se po vykonání trestu nebo po pravomocném upuštění od výkonu trestu nebo jeho zbytku hledí, jako by nebyl odsouzen. Výhodou oproti nepodmíněnému trestu odnětí svobody je tedy, že po vykonání tohoto trestu se odsouzený může zařadit zpět do společnosti bez „nálepky kriminálního“.

Na základě § 26 odst. 1. zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže lze také mladistvému uložit trestní opatření obecně prospěšné práce. Soud pro mládež tak může učinit za podmínek stanovených v trestním zákoně, s přihlédnutím ke stanovisku mladistvého k možnosti jeho uložení, které je povinen

soud zjistit. Horní hranice sazby tohoto trestního opatření nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoně, což je v současné době 200 hodin. Důležitou podmínkou je, že obecně prospěšné práce nesmí vzhledem ke své povaze nebo okolnostem, za kterých jsou vykonávány, ohrožovat zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj mladistvých. Soud pro mládež může vedle trestního opatření obecně prospěšných prací uložit mladistvému i vhodná výchovná opatření, což je z hlediska jeho možné převýchovy velmi žádoucí. .

Ukládání alternativních trestů se v České republice postupně rozšiřuje, což dokládá níže uvedený graf, ve kterém je vyjádřen vývoj počtu ukládaných trestů obecně prospěšných prací a nepodmíněných trestů odnětí svobody v letech 1996 – 2004.¹⁴

Graf č. 3. – Vývoj ukládání trestu obecně prospěšných prací a nepodmíněnému trestu odnětí svobody v letech 1996 – 2004.



1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
722	1602	1778	3218	7086	8838	13424	13592	13031
13375	12277	14656	15340	14114	12533	9658	9797	10192

Osobně v ukládání alternativních trestů vidím velmi vhodný způsob prevence kriminality, a proto jsem jejich jednoznačným zastáncem.

¹⁴ Statistická ročenka kriminality 1997 - 2005 (verze ke dni 3.10.2005), Ministerstvo spravedlnosti ČR

3.3.3. Odklony

Nové pojetí řešení odpovědnosti pachatelů za spáchaný trestný čin zahrnuje rovněž používání tzv. odklonů. Původně byl u nás pojem odklon chápán jako mimosoudní alternativa standardního trestního procesu. Postupně došlo k zúžení pojmového vymezení odklonu v tom smyslu, že nejde o „odklonění“ mimo trestní řízení (např. k projednání věci mimosoudním orgánem, vyřízení věci ve správním soudnictví apod.), ale odklon je spíš chápán ve smyslu zjednodušeného řízení, které probíhá v rámci standardního trestního řízení.¹⁵

Za základní typy odklonu v České republice lze považovat trestní příkaz, podmíněné zastavení trestního stíhání (zavedeno do našeho právního řádu novelou trestního řádu č. 292/1993 Sb., s účinností od 1.1.1994) a narovnání (zavedeno novelou trestního zákona č. 152/1995 Sb., s účinností od 1.9.1995). Trestní příkaz představuje zkrácené písemné řízení bez přítomnosti stran, což je velkým přínosem z hlediska rychlosti řízení při neustálé přetíženosti českých soudů. Podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání zahrnuje aktivní zapojení obviněného a poškozeného do řešení sporné věci.

Z hlediska preventivních účinků považují za velmi účinný zejména institut **narovnání**, jehož použití je upraveno v § 309 – 314 trestního řádu. Obviněný se dostává do přímého kontaktu s poškozeným, lépe si může uvědomit negativní důsledky svého chování a může sám aktivně nahradit poškozenému škodlivé následky, které mu trestným činem způsobil a které nahradit lze.

Narovnáním může soud, a v přípravném řízení státní zástupce, se souhlasem obviněného a poškozeného, zastavit trestní stíhání, a to za podmínek, že se koná řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, jestliže obviněný důvěryhodně doznal vinu, odčinil poškozenému újmu vzniklou trestným činem nebo učinil potřebné úkony k její úhradě a složil na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům, která nesmí být zřejmě nepřiměřená závažnosti trestného činu. Z této částky musí

¹⁵ Kuchta, J., Válková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky, Praha, C.H. Beck 2005, str.245-246

obviněný určit nejméně 50 % státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zvláštního zákona a zbývající část náleží obcím nebo jiným právníkům osobám na financování vědy, vzdělání, školství, kultury apod..

Domnívám se, že zejména na mnohé prvopachatele tento způsob vyřízení trestní věci kladně zapůsobí v tom smyslu, že se v budoucnosti již trestného činu s vysokou pravděpodobností nedopustí. Jsem přesvědčena, že již samotné postavení obviněného „tváří v tvář“ poškozenému může u morálně nenarušeného jedince vyvolat úvahy o škodlivosti svého činu a zapůsobit na něj kladně ve směru nápravy svého chování.

Za významnou změnu považuji, že od 1.1.2002 může narovnání schválit nejenom soud, ale v přípravném řízení i státní zástupce. Jak ukazuje následující graf, institut narovnání není u nás státními zástupci, ale ani soudy, zatím bohužel moc využíván, což jistě souvisí s personální a časovou náročností při jeho provádění.

Graf č.4 - Vývoj používání institutu narovnání státními zástupci v letech 1995 – 2004.¹⁶

Rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Narovnání	0	105	242	140	212	248	242	387	298	39

De lege ferenda považuji za přínosné upravení tohoto institutu v tom směru, aby škodlivé následky způsobené poškozenému mohly být nahrazeny nejenom v penězích, ale i možností nahradit tuto škodu provedením určitého rozsahu prací obviněným v jeho volném čase ve prospěch poškozeného nebo ve veřejném zájmu. Tím by došlo k vyřešení problému nemajetných obviněných, ale i mladistvých, kteří by si mohli lépe uvědomit tíhu tohoto trestu, než když za ně peněžitou částku zaplatí jejich rodiče.

Významnou roli zde hraje *probační úředník*, který je jako mediátor (zprostředkovatel) pověřen řízením vyjednávání mezi poškozeným a pachatelem a přípravou podkladů pro jejich vzájemnou dohodu. Již na konci 60. let 20. století se objevily snahy o zlepšení sociální a výchovné práce s pachateli trestných činů.

¹⁶ Statistická ročenka kriminality 1996 - 2005 (verze ke dni 3.10.2005), Ministerstvo spravedlnosti ČR

Postupně byl vytvořen celostátní systém tzv. *sociálních kurátorů*, kteří působili v rámci okresních úřadů a byly podřízeni ministerstvu práce a sociálních věcí. Sociální kurátoři zabývají prací se sociálně nepřizpůsobivými osobami, kterým poskytují poradenské služby a pomoc. Sociální kurátoři působí dodnes a stále plní důležité úkoly a oblasti pospenitenciární péče. Narozdíl od probačních úředníků nejde o obligatorní probační dohled a pomoc, jelikož kontakt mezi odsouzenými a kurátory je dobrovolný. Určité úkoly v oblasti probační činnosti plní i sociální pracovníci *Vězeňské služby ČR* a zájmová sdružení občanů, a to v případě, kdy převezmou záruku nad obviněným.

Iniciativa k vytvoření uceleného systému probační a mediační služby vznikla ve *Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici*, které bylo v roce 1994 založeno studenty a přednášejícími katedry sociální práce FF UK v Praze. Později, na základě vládního usnesení v rámci programu Prevence kriminality, „*Současný stav a východiska do roku 2000*“, došlo od 1.1.1996 k postupnému budování sítě probačních pracovníků u okresních a krajských soudů. Činnost probačních úředníků byla omezena zejména na vykonávací fázi trestního řízení, ve které byla zdůrazňována především kontrola chování pachatelů v průběhu zkušební doby. K završení uvedeného pozitivního vývoje došlo přijetím zákona č. 257/2000 Sb. o *probační a mediační službě* a zahájení její činnosti k 1.1.2001.

Rozlišují se dva základní druhy činností Probační a mediační služby, a to *mediace* a *propace*. Mediací (z lat. *medius*, *median* – střed, prostřední) se rozumí mimosoudní zprostředkování řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu souvisejícího s trestním stíháním, která se uplatňuje např. právě v institutu narovnání. Výhody mediace lze zejména spatřovat v aktivní účasti poškozeného a pachatele na urovnání konfliktu, nalezení řešení, které bude vyhovovat oběma stranám, nahrazení škody, kratší doba potřebná pro vyřešení sporné věci a možnost objasnění příčin sporu. Probací (z lat. *probare* – zkoušeti, ověřovati) se obecně rozumí organizace a výkon dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, jeho pozitivní motivování, individuální pomoc a kontrola plnění povinností a omezení jemu uložených, dále určité formy přímé pomoci oběti a opatrování informací o osobě obviněného, případně oběti jeho

trestného činu, významných pro rozhodnutí soudu nebo státního zástupce. Probační se uplatňuje např. během výkonu trestu obecně prospěšných prací.

Zastávám názor, že zavedení Probační a mediační služby do našeho trestního řízení je velmi důležitým pozitivním krokem právě z hlediska prevence kriminality, a to zejména z důvodu přímého styku pachatele s probačním úředníkem, který může mít na pachatele velmi pozitivní vliv.

4. Prevence kriminality

4.1. Obecně

Prevence kriminality je součástí širšího pojmu kontrola kriminality. Kontrola kriminality, pod kterou se nejčastěji rozumí úsilí o ochranu občanů před kriminalitou, spočívá ve snaze o omezování nebo udržení kriminality v určitých přijatelných mezích a zahrnuje dvě základní složky - strategie. Jak již bylo výše uvedeno, skládá se z *trestněprávní kontroly* (což je represivní strategie, která se zaměřuje na potlačování trestné činnosti) a z *preventivní kontroly kriminality* (která se jako preventivní strategie zaměřuje na předcházení trestné činnosti). Obě tyto složky prevence kriminality mají být vzájemně vyvážené.

Zásadní důraz na strategie předcházení trestné činnosti lze v Evropě a Severní Americe vysledovat přibližně od 60. let 20. století, kdy došlo k velkému nárůstu kriminality v těchto zemích a bylo zjištěno, že pouze uplatňování represivních strategií kontroly kriminality k omezování trestné činnosti již nestačí. Jednotlivé státy se začaly postupně přeorientovávat z důrazu kladeného na represivní strategie na preventivní strategie kontroly kriminality.

V současnosti neexistuje jednotná definice pojmu prevence kriminality. Řada odborníků, s nimiž se ztotožňuji, rozlišuje vymezení pojmu prevence kriminality v užším a v širším smyslu. *Prevenci kriminality v užším smyslu* se rozumí speciální soubor preventivní aktivity mimo oblast trestního práva, které jsou orientovány na odstranění či oslabení kriminogenních faktorů, snížení příležitostí a podnětů k páčání trestných činů, a to s cílem zastavit růst kriminality nebo dosáhnou jejího snížení. Zastánci tohoto užšího pojetí jasně oddělují systém trestní justice od

prevence kriminality, ale považují za důležité posilovat spojení mezi nimi.¹⁷ *Prevence kriminality v širším smyslu* (tradiční, původní) v sobě zahrnuje i preventivní účinky represí. Trestní justice by neměla mít pouze represivní charakter, ale měla by působit i preventivně. Osobně se domnívám, že je správné zahrnout do prevence kriminality i preventivní prvky trestní represe. Ztotožňuji se s názorem, který zastávají *Večerka a kol.*, když se kloní k názoru, že do široce pojatého pojmu prevence kriminality patří i činnosti uskutečňující se v rámci trestního justičního systému nebo v návaznosti na něj, resp. že moderní pojetí systému trestní represe v sobě obsahuje mnohé preventivní prvky a rozšiřuje tak základní represivní funkci trestního práva o funkci preventivní.¹⁸

Prevence kriminality zahrnuje opatření ekonomické, sociální, politiku sociálních a institucionálních změn, činnost všech článků politického systému (tedy nejenom činnost policie a justice), které jsou zaměřeny jak proti trestné činnosti, tak i proti dalším protispolečenským jevům.

V bývalém Československu byla před rokem 1989 prevence kriminality prováděna centralizovaně. Výjimečné postavení v systému prevence kriminality zaujímal Komunistická strana Československa a její orgány, když sama vytvářela koncepce snažící se o omezování kriminality a určovala linii trestní politiky. Koordinující úloha náležela prokuratuře. Konkrétní preventivní aktivity spočívaly především na okresních a městských správách Sboru národní bezpečnosti a na příslušných komisích národních výborů, které se zabývaly delikvencí a jinými negativními jevy. I když postupně docházelo ke snahám o zvýšení pružnosti prevence kriminality a její přenesení na místní úroveň, zůstal systém prevence kriminality až do roku 1990 značně formální.

Změny po roce 1989 vyvolaly naléhavou potřebu vytvořit nový fungující systém kontroly kriminality. Jednou z hlavních změn oproti stavu před rokem 1989 bylo položení většího důrazu na preventivní opatření v rámci kontroly kriminality.

¹⁷ Graham, J., Bennett, T.: *Strategie prevence kriminality v Evropě a Severní Americe*, Praha, IKSP 1996, str.24

¹⁸ Večerka, K. a kol.: *Prevence kriminality v teorii a praxi*, Praha, Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR 1997, str.13

Základním krokem byla aktivita Československého helsinského výboru, který v roce 1991 vydal dokument *Právo občanů na bezpečnost v právním státě*. Bylo v něm zejména požadováno, aby při všech třech vládách (federativní, české a slovenské) byly vytvořeny *Výbory pro prevenci kriminality* jako meziresortní orgány. V návaznosti na tento dokument byl usnesením vlády č. 617 ze dne 3.11.1993 zřízen *Republikový výbor pro prevenci kriminality*, který je meziresortním iniciačním, koordinačním a metodickým orgánem zřízeným při Ministerstvu vnitra. Podle uvedeného dokumentu měly být Výbory pro prevenci kriminality, které měly připravit preventivní programy, ustanoveny i při zastupitelstvech měst nejvíce ohrožených kriminalitou. Základním cílem prevence kriminality se stalo zejména snižování míry a závažnosti trestné činnosti a zároveň zvyšování pocitu bezpečí všech občanů.

V České republice mělo a má zásadní význam pro konstituování prevence kriminality *Programové prohlášení vlády ČR ze dne 26.12.1996*, v němž se konstatuje, že „Vláda zaměří na prevenci kriminality zvýšenou pozornost. Prioritou budou zejména větší města a ohrožené skupiny dětí a mládeže. Vláda bude usilovat o zvýšení důvěry občanů k Policii ČR, především důrazem na konkrétní chování policistů k občanům, na profesionalitu, důslednost a rychlost plnění úkolů.“¹⁹ Domnívám, se že toto vládní prohlášení velmi dobře vystihlo základní směry preventivní politiky, které jsou a nadále budou muset být na našem území sledovány.

Systém prevence kriminality se v České republice konstituuje konkrétně na základě dílčích kroků, které vláda přijímá formou usnesení. Systém prevence kriminality je v našem státě založen na pěti pilířích. První tvoří *rezortní programy prevence kriminality*, které vycházejí z věcné působnosti jednotlivých orgánů státní správy. Druhý pilíř tvoří *preventivní programy realizované samosprávnými orgány měst a obcí*. Třetí tvoří *preventivní aktivity bezpečnostních složek*, včetně specializovaných Preventivně informačních skupin Policie ČR. Čtvrtý pilíř zahrnuje *programy nevládních a charitativních organizací*. Zde se domnívám, že by pro tyto

¹⁹ Zapletal, J. a kol.: *Prevence kriminality*, 2. vydání, Praha, Policejní akademie ČR 2005, str.44

subjekty měly být v oblasti prevence kriminality vytvořeny lepší podmínky, zejména s ohledem na poskytování státních dotací. Posledním, pátým pilířem jsou *preventivní aktivity podnikatelských subjektů*, jako jsou např. pojišťovny, firmy poskytující zabezpečovací techniku, komerční bezpečnostní služby apod. Působnost těchto subjektů v oblasti prevence kriminality není v našem právním řádě dostatečně vymezena, což nepovažuji za správné. Domnívám se ale, že i přes nevyvážené zapojování jednotlivých pilířů do prevence kriminality, je již v současnosti v České republice vytvořen fungující systém prevence kriminality.

V současné době je v České republice **prevence kriminality organizována** třístupňově, a to na meziresortní, rezortní a místní úrovni. Mezi všemi třemi stupni je nutné dosáhnout co nejvyšší míry propojenosti, aby všechny jejich aktivity byly koordinovány a tím bylo dosahováno účinnějšího působení preventivních programů.

Na *meziresortní úrovni* odpovídá od roku 1994 za vytváření systému prevence kriminality a za mezinárodní spolupráci v oblasti prevence *Republikový výbor pro prevenci kriminality*. Je to nadrezortní, metodický a organizační orgán, v jehož čele stojí ministr vnitra a jeho místopředsedou je první náměstek ministerstva vnitra. Je složen ze zástupců vybraných ministerstev a meziresortních komisí. Činnost sekretariátu Republikového výboru zajišťuje *Odbor prevence kriminality ministerstva vnitra*.

Rezortní programy prevence kriminality vycházejí z věcné působnosti ministerstev. Jednotlivé rezorty se neangažují v oblasti prevence kriminality ve stejném rozsahu. V sociální prevenci kriminality se angažují zejména Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo spravedlnosti, v oblasti situační prevence zejména Ministerstvo vnitra a ve viktimologické prevenci Ministerstvo vnitra, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo zdravotnictví a Ministerstvo spravedlnosti. Zejména mezi rezortními orgány a orgány působícími v prevenci kriminality na místní úrovni je nutná vzájemná součinnost. Rezortní orgány mohou iniciovat samosprávné orgány měst a obcí a poskytovat jim potřebné informace.

V oblasti prevence kriminality se angažuje rovněž *Institut pro kriminologii a sociální prevenci* (IKSP), který stále představuje jedinou specializovanou

kriminologickou vědeckovýzkumnou instituci v České republice. Institut vznikl v roce 1990 přejmenováním Výzkumného ústavu kriminologického, což mělo především akcentovat prevenci jako efektivní nástroj kontroly kriminality a současně naznačit provázanost mezi kriminologií jako teoretickou a empirickou disciplínou a prevencí a trestní politikou jako jejím aplikovaným vyústěním. Od roku 1994 spadá Institut pod působnost Ministerstva spravedlnosti.

V průběhu 90. let 20. století bylo těžiště prevence kriminality přeneseno na místní úroveň. Odpovědnost za realizaci preventivních opatření měst a obcí nesou obecní zastupitelstva. Obecní zastupitelstva mohou prostřednictvím vydávání obecně závazných vyhlášek reagovat na aktuální potřeby v oblasti prevence kriminality, např. stanovit, že na problémových místech v obci jsou v zájmu zachování veřejného pořádku určité činnosti zakázány. Pokud se obecní (městské) zastupitelstvo rozhodne prevenci kriminality věnovat soustavně, může preventivní aktivity realizovat prostřednictvím programů prevence kriminality.

Domnívám se, že přenesení těžiště prevence kriminality na místní úroveň bylo správným krokem. Na druhou stranu zastávám názor, že na celostátní úrovni má prevence kriminality ještě své rezervy, a to zejména, co se týče procesu tvorby právních norem. Dle mého názoru nedochází k dostatečné součinnosti normotvůrců s odborníky zabývajícími se prevencí kriminality. Domnívám se, že tito odborníci nemají stále dostatečný prostor a vliv, aby své poznatky z oblasti prevence kriminality a vlivu jednotlivých právních norem na ni, mohli předat kompetentním orgánům a osobám, které se tvorbou právních norem zabývají. Pokud se již k těmto osobám výše uvedené informace dostanou, např. prostřednictvím spolupráce odborníků z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, jen málokdy jich využívají ke zlepšení současného stavu. Dle mého názoru je nutné tuto situaci změnit, aby poznatky získané z praxe mohly více ovlivňovat obsah nově přijímaných legislativních aktů. Tím by došlo k velmi důležitému a potřebnému propojení teorie s praxí.

4.2. Mezinárodní aspekty

V souvislosti se vzrůstající kriminalitou a stále větším pocitem, že se tento problém musí řešit, byly přibližně od 40. let 20. století formovány první programy prevence kriminality, a to zejména v Evropě a Severní Americe. Klasická snaha o omezení kriminality pouze prostřednictvím trestní represe nebyla již v té době považována za dostačující. Každý stát se snažil a stále snaží o vytvoření co nejúčinnější preventivní strategie, která by vedla k omezení kriminality. Postupně se objevila nutnost výměny zkušeností a získaných informací mezi jednotlivými státy. Problematikou prevence kriminality se v současné době zabývá řada mezinárodních institucí, jako jsou zejména Organizace spojených národů, Rada Evropy a v poslední době i Evropská unie. Řada aktivit se v této oblasti uskutečňuje rovněž na bilaterální úrovni

Organizace spojených národů (dále jen „OSN“) se tématikou prevence kriminality zabývá od svého vzniku v roce 1945. V rámci OSN působí od roku 1950 *Výbor pro prevenci a kontrolu kriminality*, který od roku 1955 v pětiletých intervalech pořádá mezinárodní kongresy, na kterých si jednotlivé státy mohou vyměnit zkušenosti a poznatky, které získaly v oblasti kontroly kriminality. Z celé řady dokumentů, které se zabývají problematikou prevence kriminality, lze zmínit zejména „*Hlavní principy prevence kriminality a trestní justice v kontextu rozvoje a nového právního řádu*“, které byly přijaty v roce 1985 na 7. kongresu OSN konaném v Miláně.

Pětiletá periodicita konání kongresů s tématikou kontroly kriminality se ukázala jako nedostatečná. Tato skutečnost mimo jiné vedla k zřízení dalšího orgánu v rámci OSN, který se specializuje na kontrolu kriminality. Od roku 1992 funguje tedy v rámci OSN *Komise OSN pro prevenci kriminality a trestní justici* (UNCCPCJ), která je součástí jednoho z šesti hlavních orgánů OSN - Hospodářské a sociální rady OSN (ECOSOC). Komise se pravidelně jednou ročně schází ve Vídni, kde jsou projednávány jednotlivé materiály, které se zabývají prevencí kriminality. Na základě těchto jednání dochází k tvorbě právních dokumentů, které vydává Hospodářská a sociální rada. Za jeden z nejprůběžnějších dokumentů považují

Rezoluci ECOSOC č.1997 (33), která obsahuje 17 doporučujících principů pro tvorbu národních koncepcí prevence a pro plánování preventivních opatření a postupů.²⁰ Princip č. 9 obsahuje ustanovení o tom, že „Preventivní programy by měly být rozvíjeny a uplatňovány v praxi ve spolupráci s policií, obecní samosprávou, soukromým sektorem a jinými zainteresovanými subjekty, a to způsobem, který má jasně postavené cíle a definované úkoly.“ Tento princip považuji za zvlášť důležitý. Je v něm obsažena myšlenka, že do preventivních aktivit by mělo být zahrnuto široké spektrum subjektů a jejich činnost by měla být vhodně koordinována. Jedině při dodržení tohoto principu, ale samozřejmě i všech 16 ostatních, je dle mého názoru možné vytvořit vhodný a účinný preventivní program v každém jednotlivém státě.

Na základě dohody mezi OSN a finskou vládou vznikl v roce 1981 *Evropský institut pro kontrolu a prevenci kriminality* (HEUNI). Cílem byla podpora výměny informací o prevenci kriminality a vytvoření databáze preventivních programů evropských zemí.²¹

Rada Evropy se výrazněji na poli prevence kriminality začala angažovat až přibližně v 80. letech 20. století., a to zejména *Komise Rady Evropy*. Vydává doporučení, podle kterých by se jednotlivé členské státy měly v oblasti prevence kriminality řídit.

V rámci **Evropské unie** byla v roce 2001 rozhodnutím Rady Evropské unie založena *Evropská síť prevence kriminality* (EUCPN) (dále Evropská síť). Hlavními cíly Evropské sítě jsou především identifikace osvědčených postupů v oblasti prevence kriminality a vzájemné sdílení zkušeností mezi členskými státy, shromažďování a vyhodnocování informací o kriminalitě a preventivních aktivitách, usnadnění výměny informací uvnitř Evropské sítě, rozvoj spolupráce mezi členskými státy, podpora vytváření strategií prevence kriminality od úrovně lokální až po úroveň národní a organizování seminářů a konferencí s cílem podpořit a zvýšit

²⁰ Zoubková, I., Moulisová, M.: Kriminologie a prevence kriminality, 1. vydání, ARMEX Publishing, s.r.o. 2004, str.72

²¹ Zapletal, J. a kol.: Prevence kriminality, 2. vydání, Praha, Policejní akademie ČR 2005, str.41

kvalitu dosavadních aktivit v oblasti prevence kriminality. Česká republika se do práce Evropské sítě zapojila ihned po vstupu do EU. Evropská síť prevence kriminality sdružuje zástupce státních orgánů členských zemí odpovídajících za prevenci kriminality, zástupce výzkumných institucí i zástupce nevládních organizací.

Kriminalitou a její prevencí se tedy zabývá řada významných mezinárodních institucí. Tato skutečnost je přínosem nejen pro členské státy daných organizací, ale i pro další státy, které zatím nemají s prevencí kriminality dostatek zkušeností. Ty mohou prostřednictvím daných institucí získat řadu důležitých informací nejenom o možných programech, ale i o jejich účincích. Díky tomu mají větší šanci vytvořit takový preventivní program, který bude v jejich konkrétních podmínkách úspěšný.

Česká republika se v současné době aktivně zapojuje do činnosti řady mezinárodních institucí zabývajících se prevencí kriminality. Tuto aktivitu považují za velmi významnou, zejména z hlediska možnosti získání nových informací. Doufám, že se v budoucnosti budou tyto aktivity a spolupráce dále rozrůstat.

5. Druhy prevence kriminality

5.1. Obecně

Důvody páčání trestné činnosti jsou složité a rozmanité. Na základě této skutečnosti zahrnuje prevence kriminality široké spektrum preventivních aktivit, opatření, strategií, programů a prostředků. Tyto lze, stejně jako prevenci kriminality, členit z různých hledisek.

Nejrozšířenější členění preventivních aktivit je podle obsahového zaměření na prevenci *sociální* (zaměřuje se na sociální kriminogenní faktory), *situační* (zaměřuje se na kriminogenní situace) a *viktimologickou* (zaměřuje se na potencionální i skutečnou oběť trestného činu). Orgány OSN používají vedle členění prevence kriminality na sociální a situační také *prevenci opírající se o společenství* (komunitní prevence). Pod aktivity prevence opírající se o společenství lze podřadit prevenci kriminality prostřednictvím bytové politiky a prostřednictvím rozvoje společenství. Obě preventivní aktivity se zaměřují na ovlivňování chování obyvatel a potencionálních pachatelů s cílem zabránit rozpadu sousedských vztahů a zvýšit

schopnost společenství vykonávat hlubší stupeň kontroly vlastního prostředí a životů jeho obyvatel.²²

Aktivity v oblasti bytové politiky se zaměřují zejména na poskytování služeb, které zabezpečují údržbu bytového fondu, na decentralizaci bytové politiky a na snahu o omezování počtu prázdných bytů, s cílem dosažení lepší kontrolovatelnosti území. Aktivity prevence kriminality, které se opírají o rozvoj společenství se liší v souvislosti s tím, ve kterém typu společenství se mají realizovat. U zámožnějších občanů bude potřeba se zaměřit spíše na zlepšení stávajících vztahů, než na změnu sociálních podmínek. Oproti tomu, v chudších oblastech by se preventivní aktivity měly soustředit zejména na změnu - zlepšení sociálních podmínek.

Dalším velmi rozšířeným členěním je členění podle okruhu adresátů preventivních aktivit, a to na *primární* (zaměřuje se na širokou veřejnost), *sekundární* (zaměřuje se na rizikové skupiny, jedince a rizikové situace) a *terciární* (zaměřuje se na pachatele a oběť při předcházení jejich možné recidivy).

Strategie prevence kriminality lze dělit z hlediska toho, zda jsou primárně zaměřeny na prevenci kriminality či nikoliv, a to na *přímé* a *nepřímé*.²³ Přímé strategie jsou primárně zaměřeny na problémy související s kriminalitou. Jejich primárním cílem je snížení příležitostí pro páchaní trestné činnosti tím, že se identifikují a změní ty okolnosti v prostředí, které páchaní deliktů umožňují. Naproti tomu, strategie nepřímé jsou primárně zaměřeny na celkové zkvalitnění života lidí bez ohledu na to, jestli z toho mají prospěch bývalí nebo potencionální pachatelé. U nepřímých strategií je tedy vliv na předcházení a omezování kriminality až sekundárním jevem.

Druhy preventivních opatření lze členit na *organizační* (např. zřízení krizového centra pro ohrožené děti), *technická* (např. používání bezpečnostních zámků na dveřích), *personální* (např. zvyšování odbornosti osob působících

²² Souhrn opatření k prevenci kriminality, Prevence zločinnosti a trestní justice v kontextu rozvoje: Skutečnost a perspektiva mezinárodní spolupráce, Praha, IKSP 1992, str.36-37

²³ Systémy prevence kriminality, Materiál 7. Kongresu OSN k prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli, Praha, IKSP 1992, str.70-71

v oblasti prevence kriminality), *výchovná* (např. osvětová činnost na úseku alkoholismu a dalších závislostí) a *jiná*.²⁴

Prevenci kriminality lze rovněž členit podle zaměření a účinků opatření, na *generální* a *speciální prevenci*. Generální prevence působí všeobecně, zahrnuje snahu o odstrašení potencionálních pachatelů prostředky trestního práva od páchání trestné činnosti (tzv. negativní generální prevence) a zároveň přesvědčuje společnost o správném a účinném fungování státního aparátu a podporuje jejich důvěru v právní řád (tzv. pozitivní generální prevence). Pro pachatele je odrazující spíše hrozba odhalení trestného činu, než hrozba uložení sankce. Proto je velmi důležité, aby bylo co nejvíce trestných činů objasněno. Speciální prevence je naopak zaměřena konkrétně, na jednotlivé pachatele. V 60. letech 20. století, zejména v západních zemích, byl kladen velký důraz na výchovu pachatele. V průběhu 70. a 80. let naopak dochází k ústupu snah o výchovu, protože zkušenosti ze 60. let nepřinesly jasné důkazy o tom, že zaměření na výchovu pachatelů by přineslo pozitivní výsledky. V poslední době se opět začíná klást zvýšený důraz na výchovu a opětovné začlenění pachatele do společnosti.²⁵

Dále je možné třídit prevenci kriminality podle rozsahu jejího působení, a to na *místní*, *regionální* a *celostátní*. V současné době dochází k přesunu preventivních aktivit z celostátní úrovně na místní, což považuji za správné.

Z časového hlediska lze prevenci členit na *predeliktní* (preventivní působení před spácháním trestného činu) a *postdelikttní* (preventivní působení po spáchání trestného činu v zájmu zabránění spáchání nového).

Obecně lze říci, že se jednotlivé druhy preventivních aktivit v preventivních programech navzájem kombinují. Tím je dosahováno komplexnějšího přístupu k prevenci kriminality. Domnívám se, že čím je komplexnější a propracovanější program prevence kriminality, tím je větší šance, že budou dosaženy takové výsledky, které jsou od něj očekávány, to znamená, že bude zejména účinný.

²⁴ Zapletal, J. a kol.: Prevence kriminality, 2. vydání, Praha, Policejní akademie ČR 2005, str.11

²⁵ Kuchta, J.: Kriminologie – I.část, Brno, 2. vydání, Masarykova univerzita – právnická fakulta 1999, str.117-118

5.2. Členění podle toho, komu jsou preventivní aktivity adresovány

5.2.1. Obecně

Podle adresátů prevence kriminality lze prevenci kriminality členit na primární, sekundární a terciární. Méně často je za kritérium tohoto rozdělení považováno vývojové stádium trestné činnosti. Toto třídění lze kombinovat s členěním podle obsahu preventivních aktivit, tj. sociální, situační a viktimologickou prevencí. Tímto způsobem můžeme dojít např. k terciární sociální prevenci či sekundární situační prevenci nebo primární viktimologické prevenci.

Výše uvedené členění je některými autory kritizováno.²⁶ Namítají, že toto členění selhává při zvažování, kým je prováděn zásah (např. policie, společenství nebo potencionální oběť) a při zvažování mechanismů, o nichž se předpokládá, že budou účinnými? (např. zvýšením rizika nebo omezováním prospěchu z trestné činnosti). Problém rovněž spatřují v rozlišení, co patří do jedné a co již do jiné kategorie. Osobně zastávám názor, že je toto členění v zásadě správné.

5.2.2. Primární prevence

Primární prevence kriminality je zaměřena na předem neurčený okruh adresátů. Snaží se preventivně působit na celou společnost nebo na některé demograficky vymezené skupiny obyvatel. Primární prevence působí plošně v tom smyslu, že působí na každého, aniž by brala v úvahu stupeň jeho kriminálního ohrožení nebo kriminální rizikovosti.²⁷ Primárně se orientuje zejména na optimalizaci životních podmínek občanů a zlepšování bezpečnostní situace na celém území státu. Prostřednictvím široce zaměřeného vzdělávacího, výchovného, poradenského a volnočasového působení ovlivňuje spokojenost občanů a v návaznosti na to snižuje jejich chuť dopouštět se trestné činnosti. Primární prevence se rovněž snaží o omezení podmínek pro páchaní trestné činnosti vhodným

²⁶ Novotný, O., Zapletal, J. a kolektiv: Kriminologie, 2.vydání. Praha, ASPI Publishing 2004, str.189

²⁷ Graham, J., Bennett, T.: Strategie prevence kriminality v Evropě a Severní Americe, Praha, IKSP 1996, str.26

uspořádáním životního prostředí, jako je správné architektonické plánování staveb, výstavba hřišť, zajištění dobrého osvětlení apod.

Domnívám se, že by primární prevence měla být co nejvíce zaměřena na mladistvé. Ti většinou ještě nemají zkušenost s trestnou činností, která je ještě nestačila negativně ovlivnit. Proto, dle mého názoru, lze na mladistvé účinněji působit použitím prostředků primární prevence než na starší občany, u nichž je už větší pravděpodobnost, že je již trestná činnost nějakým způsobem ovlivnila.

Zastávám názor, že v rámci primární prevence kriminality mají velký význam *sdělovací prostředky*. Média mohou, dle mého názoru, nejvíce ovlivnit znalosti a zkušenosti a názory na kriminalitu u širokého okruhu příjemců, které mohou mnohé potenciální pachatele odradit od spáchání trestného činu. Prostřednictvím medií by mělo být více působeno také na důvěru občanů v právní řád a na nutnost jeho dodržování.

5.2.3. Sekundární prevence

Sekundární prevence je již zaměřena konkrétněji, na jednotlivé rizikové skupiny či jednotlivce, a to na potencionální pachatele a potencionální oběti nebo na kriminogenní situace. Sekundární prevence nalézá své těžiště v trestní politice a v jejím praktickém prosazení s přihlédnutím k dosahu generální prevence.²⁸ Základem této prevence je tedy včasné rozpoznání potencionálních pachatelů, obětí a kriminogenních situací (např. rizikové čtvrti ve městech, večerní podniky).

Velmi významné místo zaujímá sekundární prevence v oblasti prevence kriminality mládeže. Prostřednictvím rodiny, školy, vyplnění volného času apod. lze velmi kladně působit na formování osobnosti mladistvého tak, aby jeho socializace probíhala správně.

5.2.4. Terciární prevence

Terciární prevence je zaměřena na pachatele a oběti, na předcházení jejich recidivě. Pachatelé jsou odrazováni od úmyslu spáchat nový trestný čin, je jim poskytována potřebná pomoc pro opětovnou sociální reintegraci. Oběti jsou

²⁸ Kaiser, G.: Kriminologie, 1. vydání, Praha, C.H. Beck 1994, str.92

nabádány, jak si mají počínat, aby se znovu obětmi nestaly, po trestném činu je jim poskytnuta pomoc a jsou jim napraveny materiální a pokud možno i nemateriální následky trestného činu. Zde tedy, na rozdíl od předchozích dvou druhů prevence kriminality, již k trestnému činu došlo.

V rámci terciární prevence kriminality se uplatní zejména odstrašující účinek individuální prevence kriminality, který souvisí s uplatňováním trestní represe. Terciární prevence se tedy uskutečňuje pohrůzkou tresty, ukládáním a výkonem trestů a ochranných opatření a prostřednictvím postpenitenciární péče. Právě postpenitenciární péči považují za velmi důležitý způsob předcházení recidivě. V České republice se aktivity postpenitenciární péče stále rozšiřují, ale ještě nedosáhly potřebné úrovně. V budoucnosti je bude potřeba rozšířit ještě mnohem více.

5.3. Členění podle obsahu

5.3.1. Obecně

V současné odborné kriminologické literatuře je velmi rozšířené členění prevence kriminality podle jejího obsahového zaměření na sociální a situační prevenci. Řada autorů k této dvojici přiřazuje ještě prevenci viktimologickou, která se soustřeďuje na potencionální oběti trestných činů. Viktimologická prevence používá ale metody sociální a situační prevence kriminality, proto se s nimi do určité míry překrývá. Zastávám názor, že vyčlenění viktimologické prevence, jako samostatného druhu prevence kriminality, je správné. Sociální a situační prevence kriminality totiž nahlíží na prevenci ze zorného úhlu pachatele, kdežto viktimologická prevence se snaží orientovat především na oběti trestných činů.

5.3.2. Sociální prevence

Sociální prevence kriminality je zaměřena na sociální příčiny kriminality, na jejich překonávání a neutralizaci. Je orientována na proces socializace a sociální integrace jedince a na změnu nepříznivých společenských a ekonomických podmínek, které jsou považovány za nejvýznamnější příčiny páchaní trestné činnosti. Je založena na zjištění, že existuje vztah mezi sociálními podmínkami

pachatele a jeho kriminálním chováním.²⁹ Vychází z předpokladu, že jsou-li charakteristiky sociálního prostředí optimální, člověk se s vysokou pravděpodobností trestného činu nedopustí.

Proces socializace probíhá po celý život jedince, ale jeho rozhodující část spadá do období dětství a dospívání. Výzkumy ukazují, že většina dospělých pachatelů začíná páchat trestnou činnost již v raném věku. Sociální prevence je tedy soustředěna hlavně na děti, s cílem ovlivnit jejich chování pokud možno ještě před tím, než začnou páchat trestnou činnost. Současně se sociální prevence zaměřuje i na změny struktur ve společnosti, a to v tom směru, aby neměly na potencionální pachatele negativní vliv.

Opatření prováděná v rámci sociální prevence kriminality spadají z velké části do oblasti **sociální politiky**. V rámci sociální politiky jsou uskutečňována opatření, která jsou primárně zaměřena na jiné cíle (např. změnu nepříznivých společenských, sociálních a kulturních podmínek) než přímo na omezování kriminality. Jedná se tedy o *nepřímé strategie prevence kriminality*.

Zdá se, že pro sociální prevenci kriminality je nejpřínosnější zejména 6 oblastí sociální politiky: *politika městská* (kam patří např. řízení bytové výstavby, předcházení bezdomovectví, zajištění veřejné vybavenosti v obytných oblastech apod.), *zdravotní* (zejména řešení problému týkající se zneužívání drog a alkoholu), rodinná, vzdělávací, politika týkající se mládeže, a politika týkající se zaměstnanosti (zejména poskytování pracovního výcviku a pracovních zkušeností a zlepšení a rozšíření pracovních příležitostí).³⁰ Z nich za nejdůležitější považují rodinnou politiku, politiku zaměřenou na vzdělávání a politiku týkající se mládeže.

Rodinná politika

Panuje obecná shoda o tom, že schopnost rodin účinně fungovat je jedním z rozhodujících činitelů pro prevenci kriminality. Je dokázáno, že stabilní a emočně

²⁹ Zapletal, J. a kol.: Prevence kriminality, 2. vydání, Praha, Policejní akademie ČR 2005, str.13

³⁰ Graham, J., Bennett, T.: Strategie prevence kriminality v Evropě a Severní Americe, Praha, IKSP 1996, str.35

silné rodiny, spolu s možností dosažení dobrého vzdělání a řádného zaměstnání, jsou významným zdrojem účinné socializace a společenské integrace.

Domnívám se, že v České republice by bylo vhodné rozšířit preventivní aktivity v této oblasti, zejména o kurzy rodičovské výchovy. Tyto kurzy mohou rodičům pomoci osvojit si správné reakce na konkrétní chování dětí a rovněž je naučit dodržovat důslednost.

Nejenom v České republice, ale zejména i v západoevropských státech a státech Severní Ameriky, v současnosti dochází k situaci, že rodiče nemají na své děti dostatek času. Styl života je nutí pracovat dlouho do večera a na děti mají čas většinou jen o víkendech. Tento nedostatek kontaktu mezi rodiči a dětmi zapříčiňuje dle mého názoru, že rodiče nemají dostatečný vliv na výchovu svých dětí. Děti mají mnohem více volnosti, což může vést k jejich snadnějšímu ovlivnění negativními vlivy (jako jsou např. drogy, alkohol, gamblerství apod.) a díky tomu k větší možnosti páchat trestnou činnost. Domnívám se, že tento fakt je jeden ze základních problémů současné společnosti. Dle mého názoru je totiž velmi obtížné nahradit chybějící přítomnost rodiče někým jiným nebo dokonce něčím jiným, jako jsou volnočasové aktivity apod. Zaměření pozornosti na tuto nedobrou situaci považuji v současnosti za nezbytně potřebné.

Rodina jako základní socializační jednotka ve společnosti má opravdu velký význam. Proto, pokud se příslušné orgány rozhodnou, že dítě rodičům odejmou, měly by dítěti v co nejkratší době najít jinou vhodnou rodinu. Velmi důležité je rovněž, aby bylo přihlédnuto k názorům a přáním dítěte, jestliže je dítě již k tomu schopné.

Pro vhodnější použití preventivní politiky, která je založena na zvýšené podpoře rodin, dosud existují některá omezení. Politikové a odborníci někdy váhají, mají-li zasahovat do velmi osobní sféry života. Nešetrné intervence v rodinách mohou být chápány jako vpády do soukromí, mohou „cejchovat“ mládež a rodinu jako problémové a mohou mít tak nepředvídatelné a dlouhodobé negativní vlivy.³¹

³¹ Večerka, K., a kol.: Prevence kriminality v teorii a praxi, Praha, Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR 1997, str. 22

Vzdělávací politika

Zejména na mladé lidi má proces vzdělávání velký vliv. Děti tráví ve školách značnou část dne.

Školy, kde je vysoká pravděpodobnost výskytu delikvence u žáků, jsou takové, které rozlišují žáky podle jejich schopnosti dosáhnout vzdělání, které se soustřeďují na dosažení úspěchů v oblasti vzdělání na úkor získání praktických a sociálních dovedností, které kategorizují žáky na deviantní, nevhodné a propadající a které zodpovědnost za chování a prospěch svých žáků přenášejí na mimoškolní orgány a instituce.³² Právě výše uvedené rozlišování žáků podle jejich schopnosti dosáhnout vzdělání považuji za velmi nevhodné. Domnívám se totiž, že pokud je i méně chytrý jedinec dostatečně motivován, může dosáhnout podobných studijních výsledků jako jeho „chytřejší“ vrstevníci.

Dle mého názoru trpí systém školství v České republice stále značnými nedostatky. Jen pomalu vznikají moderně vedené školy, ve kterých se používají nové, progresivnější metody výuky. Stálým problémem je, a dle mého názoru ještě hodně dlouho bude, nedostatečná odbornost, nedostatečné finanční ohodnocení a s tím související malé osobní nasazení učitelů, a to zejména na základních školách. K dosažení preventivních vlivů školy na mladé lidi je zapotřebí, aby děti instituci školy respektovali. Domnívám se, že základním problémem na českých školách je vztah učitel – žák. Učitel by měl být určitým vzorem pro studenty, ale u nás je skutečnost bohužel většinou jiná. Dle mého názoru by bylo vhodné, aby byly pořádány povinné kurzy pro učitele, kde by byli seznámeni s aktuálními problémy mládeže a kde by jim bylo vysvětleno, jak mají správně reagovat na určité krizové situace. Učitel by si měl k žákům vytvořit takový kamarádský vztah, aby v něj měli žáci důvěru, ale zároveň zůstat autoritou.

Rovněž samotný vztah mezi žáky navzájem je předmětem pozornosti preventivních aktivit. Výzkumy prokázaly, že *šikana* úzce souvisí s pácháním

³² Souhrn opatření k prevenci kriminality, Prevence zločinnosti a trestní justice v kontextu rozvoje: Skutečnost a perspektiva mezinárodní spolupráce, Praha, IKSP 1992, str.14

trestné činnosti v pozdějším věku.³³ V Norsku byl vytvořen preventivní program zaměřený na snížení výskytu šikany na školách, který měl název „Iniciativa namířená proti šikaně (Anti-bullying initiative)“. Důsledkem tohoto programu bylo výrazné snížení šikany, ale i kriminality a protispolečenského chování. Pokud bude počet případů šikany v České republice nadále stoupat, bylo by vhodné se tímto programem inspirovat i u nás.

Politika týkající se mládeže

Mladým lidem by se mělo v co největším měřítku umožnit, aby se angažovali v různých vhodných aktivitách, tím efektivně vyplňovali svůj volný čas, a aby za svou účast v nich nesli zodpovědnost. Mladí lidé musí mít pocit, že jsou užiteční, cenění a že mají již určité kvality.

V průběhu dospívání je velmi důležité zajistit mladým lidem, aby mohli účelně trávit volný čas. Domnívám se, že pokud se mladí lidé nudí, nemají tedy příležitost trávit volný čas, tak aby je to naplňovalo a uspokojovalo, může tato nuda vést k touze zabavit se i nezákonným způsobem. Programy orientované na mládež se tomuto stavu pokoušejí předejít. Je důležité, aby tyto programy byly komplexní a aby byly organizovány na místní úrovni, kde mohou být přizpůsobeny místním podmínkám. Měly by být orientovány zejména na výchovu, výcvik, volnočasové aktivity, zaměstnání, ubytování a sociální zabezpečení.

Za velmi významné považuji rozšíření finančně dostupných možností využití volného času, jako je zakládání nových sportovišť, ale i kulturních zařízení (např. divadel), která svůj repertoár přizpůsobí požadavkům mladé generace a vstupné bude přijatelné.

Rovněž by bylo vhodné rozšířit škálu volnočasových aktivit nabízených během prázdnin. Rodiče nemají dostatek dovolené, aby s dětmi mohli trávit celou dobu jejich prázdnin. Je tedy nutné, aby zejména v období prázdnin byl dětem nabízen co nejširší okruh aktivit, ať už se bude jednat o tábory nebo aktivity přímo v lokalitě jejich bydliště. Inspirovat bychom se mohli např. „Programem léto a

³³ Graham, J., Bennett, T.: Strategie prevence kriminality v Evropě a Severní Americe, Praha, IKSP 1996, str.58

mládež“ (Été – Jeunes), který proběhl ve Francii. Hlavním cílem zde bylo začlenit marginální a etnické skupiny do kolektivu a umožnit všem, aby se podle svých přání mohli zapojit do různorodých společenských či sportovních aktivit.

Neméně důležitý je v rámci sociální prevence kriminality vliv **normativních systémů** a jejich subsystémů. Patří mezi ně zejména právní řád, mravní řád, náboženství, ale i různé zvyklosti, obyčeje a rituály.³⁴

Z hlediska prevence kriminality má největší význam *právní řád*, který plní integrující funkci ve společnosti. Za základní rámec preventivních aktivit považuji *článek 2 odst.3 Listiny základních práv a svobod*, kde je stanoveno, že každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá. Zákon tedy nestanovuje jaké chování je přijatelné, ale stanoví jaké je zakázané. Z hlediska prevence kriminality je důležité, že řada zákonů (např. z oblasti trestního a správního práva) obsahuje ustanovení, jejichž důsledné uplatňování by mohlo páčání trestných činů znemožňovat nebo alespoň znesnadňovat, a tak vytvářet prostředí, kde se kriminalitě dařit nebude.

Právo představuje v oblasti prevence především rámec, ve kterém se preventivní aktivity uskutečňují. Pro fungování prevence kriminality je nutné, aby zákonná úprava byla kvalitní a hlavně, aby byla využívána a dodržována. Pokud jsou právní normy nejasné, špatně formulované, rozporuplné apod., pak vzniká prostředí, kde se páčání trestné činnosti daří. Působí-li však právo na myšlení pachatele (tedy zprostředkovává-li mu to, co je či není sociálně akceptovatelné ve společnosti), lze vliv právního řádu zařadit do prevence sociální.

Domnívám se, že v České republice se stát stále nedostatečně angažuje na zajištění respektování platného právního řádu. V ideálním případě, pokud by byl právní řád respektován, nikdo by ho tedy neporušoval, pak by se nikdo nedopouštěl trestné činnosti. Tento stav s největší pravděpodobností nikdy nenastane. Vždy se najde někdo, kdo bude právní řád porušovat. K omezení počtu těchto jedinců je

³⁴ Novotný, O., Zapletal, J. a kolektiv: Kriminologie, 2.vydání. Praha, ASPI Publishing 2004, str.173-174

nutné, aby stát prostřednictvím státních institucí přispíval k dodržování právního řádu. Ale nejen to, je zapotřebí, aby právní normy byly tvořeny i s úmyslem předejít kriminalitě. Jako příklad je možno uvést, dle mého názoru velmi dobrý krok, kterým byla zrušena možnost zakládat v bankách anonymní účty.

V současné době je v České republice úroveň znalosti práva mezi občany velmi nízká. Tímto problémem se bude nutné hlouběji zabývat a snažit se ho vyřešit. Domnívám se, že rozšíření výuky práva na středních a v omezenějším měřítku i na základních školách by mohlo být z hlediska prevence kriminality velmi přínosné. Je totiž nutné začínat se seznamováním s právním řádem co nejdříve, protože právě dospívající jedinci bývají nejvíce náchylní k páčání trestné činnosti.

5.3.3. Situační prevence

Situační prevence kriminality je zaměřena na omezování kriminogenních situací a zvýšení pravděpodobnosti odhalení pachatele. Situační prevence kriminality chápe zločin jako produkt motivace a příležitostí. Vychází ze zkušenosti, že určité druhy kriminality se objevují v určité době, na určitých místech, za určitých okolností a dopouštějí se jich určité typy pachatelů. Situační prevence tedy vychází z předpokladu, že potencionální pachatelé se rozhodují, zda se dopustí trestné činnosti, a že toto rozhodnutí je ovlivněno situačními faktory. Tato teorie je v rozporu s tzv. dispoziční teorií, která přikládá větší váhu faktorům tkvícím v minulosti, jejichž prostřednictvím lidé získávají nebo dědí obecné dispozice páchat trestnou činnost.³⁵

Větší důraz na situační prevenci kriminality je kladen v západních zemích přibližně od 60.-70. let 20. století. K tomuto rozvoji přispělo zejména velké množství neúspěšných sociálních programů prevence kriminality, které byly v západních zemích prováděny po druhé světové válce.

Situační prevence kriminality nemá na všechny druhy kriminality stejný vliv. Nejsnáze se aplikuje v případě majetkové kriminality (krádeže vloupáním, krádeže aut, pouliční krádeže), kriminality pouliční, násilné a mravnostní. Úspěšnost

³⁵ Graham, J., Bennett, T.: Strategie prevence kriminality v Evropě a Severní Americe, Praha, IKSP 1996, str.93

preventivních opatření je ale závislá na tom, do jaké míry pachatel situační změny vnímá a jak se jimi nechá ovlivnit.

Situační prevence kriminality vychází z předpokladu, že velká část kriminality je uskutečňována na základě racionální úvahy potencionálního pachatele, který váží klady a zápory zamýšlené kriminální aktivity a zjistí-li, že námaha a riziko spojené s provedením jsou větší než očekávaný prospěch, upustí od svého úmyslu. Cílem preventivních aktivit v oblasti situační prevence kriminality je tedy dosáhnout toho, aby došlo k vytvoření takových překážek a rizik pro potencionálního pachatele, aby trestný čin byl uskutečnitelný pouze obtížně a aby se pachateli nevyplatil, a tím byl pachatel odrazen od jeho spáchání. Podle názoru Conklina (ale i Grahama a Bennetta) existují tři hlavní druhy situačních opatření.³⁶

a) zvyšující námahu spojenou s páčáním trestné činnosti (pod které zahrnuje ztížení dosažení cíle, kontrolu přístupu, odklonění pachatelů a kontrolu prostředků trestné činnosti)

b) zvýšení rizika spojeného s páčáním trestné činnosti (kam lze zařadit formální dohled, dohled prováděný zaměstnanci a přirozený dohled)

c) snížení užitku plynoucího z trestné činnosti (kam zařazuje odstranění cíle, označení věci, odstranění lákadel a stanovení předpisů sledujících omezení a kontrolu chování)

V rámci zvýšení rizika spojeného s páčáním trestné činnosti považují z hlediska prevence kriminality za zajímavý **přirozený dohled**. Ten je založen na ochraně osob a majetku řadovými občany vedle jejich každodenních činností, zejména v místě jejich bydliště a v jejich okolí. Přirozený dohled je založen na myšlence „*udržitelného* (hájitelného, chránitelného) *prostoru*“ („defensible space“), jejímž autorem je *Oscar Newman*. *Newman* popisuje „udržitelný prostor“ jako vytvoření skutečných nebo symbolických překážek, které vymezují oblasti, jež jsou pod kontrolou obyvatel dané oblasti.³⁷

³⁶ Conklin, J.E.: *Criminology*, 6. vydání, Allyn & Bacon 1998, str.543-544

³⁷ Graham, J., Bennett, T.: *Strategie prevence kriminality v Evropě a Severní Americe*, Praha, IKSP 1996, str.119

Pro realizaci myšlenky udržitelného prostoru je důležité zabezpečit v místě vysokou viditelnost. Budovy by měly být snadno kontrolovatelné z okolního prostředí, mělo by být využíváno slepých uliček, které ztěžují útěk pachatele, měly by být minimalizovány příležitosti pro ukrytí v blízkosti nebo uvnitř domů apod.

K zlepšení viditelnosti značnou měrou přispívá i kvalitní osvětlení, jak pouliční, tak i jednotlivých objektů. V zahraničí, zejména ve Skandinávii, si občané své rodinné domy a jejich okolí běžně v noci, ale i za snížené viditelnosti osvětlují. U nás tomu tak bohužel ve většině případů není. Přitom dostatečné osvětlení je nejlacinější a nejjednodušší ochranou proti zlodějům a zároveň podstatně zvyšuje bezpečnost osob při pohybu na pozemku či v domě. Za velmi dobré považují osvětlení, které samo spíná, pokud se v prostoru, který osvětluje, někdo nebo něco pohne. Tento systém osvětlení dle mého názoru řadu potencionálních pachatelů odradí, protože se budou domnívat, že mohou být lépe zpozorováni. Zastávám rovněž názor, že obydlí, která vypadají navenek obydleně se pravděpodobně méně často stanou objektem trestné činnosti. Pokud tedy vlastník nemovitosti nechá po dobu své nepřítomnosti rozsvícené světlo, tak je zde dle mého názoru menší šance, že se takováto nemovitost stane objektem trestné činnosti.

I když výsledky jednotlivých studií zabývajících se vlivem osvětlení na kriminalitu nejsou jednoznačné, domnívám se, že tento rozpor plně vyvažuje zjištěný kladný vliv osvětlení na pocit bezpečnosti občanů.

Účinnost přirozeného dohledu závisí zejména na připravenosti jedinců zasáhnout v okamžiku, kdy se stanou svědky podezřelé události. Aby byli ochotni se takovou událostí zabývat, musí obyvatelé pociťovat sounáležitost s okolím, musí mít kladný vztah s policií a nesmí mít strach z pomsty. Domnívám se, že v České republice, a to zejména ve velkých městech, kde se kumuluje vysoký počet obyvatel a každý pociťuje vysokou anonymitu vůči svému okolí, přirozený dohled v tomto směru většinou chybí. Řešení spatřuji ve výstavbě menších obytných bloků (i jinak lépe zabezpečených), kde se budou lidé lépe znát a pociťovat navzájem větší sounáležitost – budou mít pocit, že pokud někomu pomohou, jiný zase pomůže jim.

Vedle převažující pozitivní stránky má situační prevence i stránky negativní. Opatření situační prevence podporují vznik jakési „pevnostní“ mentality, která se

projevuje tím, že si občané své byty a domy doslova opevňují, stávají se velmi podezřívými a díky tomu se stále více uzavírají do svých domů a svého soukromí. Mají pocit izolace a strachu. Individuální ochrana by tudíž neměla být na úkor zhoršené sociální interakce ve společnosti.

Dalším negativním dopadem situační prevence kriminality může být její možný přesun. Míru přesunu kriminality nelze přesně stanovit. Lze ale konstatovat, že poznatky ze žádných studií nenasvědčují o 100% přesunu kriminality, z čehož lze vyvodit závěr, že preventivní aktivity v oblasti situační prevence kriminality jsou vždy, alespoň z části, úspěšné.

Shrnutí sociální a situační prevence kriminality

Sociální prevence kriminality se liší od situační prevence kriminality zejména ve třech oblastech:³⁸

- a) Primárně se zaměřuje na mladé lidi, včetně dětí,
- b) zahrnuje širší, ale méně definovatelnou oblast kriminality,
- c) zatímco výsledky krátkodobých projektů situační prevence kriminality lze ověřovat, prevence kriminality realizována prostřednictvím sociálních opatření je založena na dlouhodobých programech, u nichž je velmi obtížné vyhodnotit jejich přímý vliv na kriminalitu.

Sociální prevence tedy zahrnuje řadu aktivit, které jsou náročné na personální a materiální zabezpečení. Často bývá podotýkáno, že orientace na sociální programy prevence kriminality, které byly od 50. let 20. století propagovány zejména v Evropě a Severní Americe, přes značné množství vynaložených prostředků nevedly v těchto zemích ke snížení kriminality. Na druhou stranu má sociální prevence velký přínos z hlediska celkového zlepšování podmínek života lidí, což považuji za velmi důležité. Zastávám totiž názor, že řada potencionálních pachatelů se trestné činnosti nedopustí, pokud jsou se svým životem spokojeni.

Oproti prevenci sociální jsou intervence situační prevence v zásadě levnější,

³⁸ Souhrn opatření k prevenci kriminality, Prevence zločinnosti a trestní justice v kontextu rozvoje: Skutečnost a perspektiva mezinárodní spolupráce, Praha, IKSP 1992, str.7

jednodušší, rychlejší a jejich účinnost je snadněji měřitelná.³⁹ Rovněž i situační prevence kriminality má svá negativa, jako je možný přesun kriminality a rozvoj „pevnostní“ mentality, jestliže si lidé stále více uvědomují možné problémy s vlastní bezpečností a stahují se do svých domovů, které považují za bezpečné.

Domnívám se tedy, že situační prevence kriminality má na míru kriminality pravděpodobně větší vliv, už z toho důvodu, že vliv jednotlivých programů lze lépe vyhodnotit a tím zjistit, jaká opatření je vhodné dále realizovat a jaká nikoliv. I přesto zastávám názor, že nejvhodnější je tyto dva základní druhy prevence kriminality kombinovat, protože každý druh má své klady i zápory.

Domnívám se, že je vhodné, aby různá opatření prevence kriminality byla uskutečňována společně, v jednom programu. V tomto směru by se Česká republika mohla inspirovat programem „Bezpečnější města“ („Safer Cities“), který byl realizován v Anglii a Walesu, který představuje jednu z nejlepších ukázek programu prevence kriminality, sestávajícího z rozmanitých opatření.

5.3.4. Viktimologická prevence

Viktimologická prevence kriminality se snaží zabránit tomu, aby se občan stal nebo opětovně stal obětí trestného činu. Využívá při tom poznatků získaných naukou o oběti trestných činů – viktimologií. Viktimologická prevence je založena na poradenské a osvětové činnosti, která se zaměřuje na vštěpování obecných zásad bezpečného chování orientovaných na různé kriminogenní situace, ale rovněž i na psychickou připravenost osob v případě útoku, v jeho průběhu a po jeho skončení. Lze sem zahrnout i výcvikové kurzy psychologické a fyzické sebeobrany, terapeutickou psycho-rehabilitační péči po přestálém útoku apod.

Lidé by měli být poučeni o tom, jak se mají chovat, aby jak sebe, tak svůj majetek v co nejvyšší míře chránili před trestnou činností. Je dokázáno, že část obětí podněcuje pachatele k útoku, a to pasivně, např. způsobem života či neopatrným, lehkomyšlným chováním, nebo je dokonce aktivně provokuje, např. vyzývavým nebo naopak pohrdavým postojem.

³⁹ Večerka, K. a kol.: Prevence kriminality v teorii a praxi, Praha, Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR 1997, str.62

Zvýšená pozornost je viktimologické prevenci věnována až přibližně v posledních dvou desetiletích, a to nejen u nás, ale i ve světě. Domnívám, se že opatření viktimologické prevence, jako je např. nabádání občanů, jak se mají v konkrétních situacích správně chovat, jsou velmi přínosná pro předcházení páchaní trestných činů. Proto by bylo vhodné, aby byla tomuto druhu prevence všeobecně věnována větší pozornost než tomu bylo doposud. Za velmi pozitivní považuji např. existenci nálepek v hromadných dopravních prostředcích v Praze se zněním „Pozor na krádeže“ (Beware of pickpockets), které upozorňují cestující na nebezpečí kapesních krádeží v dopravních prostředcích. Prostřednictvím tohoto textu jsou cestující varováni před tímto druhem trestné činnosti a zároveň jsou nabádáni, aby si své věci v dopravních prostředcích lépe hlídali. Bylo by vhodné, aby podobných opatření stále přibývalo.

Na viktimologickou prevenci navazuje pomoc obětem trestných činů, která je poskytována státními i nestátními orgány. Jejich konkrétní podoba závisí na druhu poškození.

6. Programy prevence kriminality na místní úrovni

6.1. Obecně

V současné době je tedy v České republice těžiště prevence kriminality soustředěno na místní úrovni. Různé druhy kriminality mají tendenci se vyskytovat na určitých místech a obvykle i v určité době a za určitých okolností. Pro analýzu těchto faktorů, která je základem pro sestavení koncepce jejich řešení, je nejefektivnější získávat informace přímo v konkrétním místě. Proto je obecně uznáváno, že prevence kriminality na místní úrovni může nejlépe reagovat na aktuální problémy kriminality.

Zkušenosti z praxe ukazují, že rizikovými skupinami a jednotlivci, kriminogenními situacemi a opatřeními proti jednotlivým druhům trestné činnosti, ale i péčí o oběti trestných činů a ovlivňováním bezpečí občanů se mohou v praxi

zabývat neefektivněji města a obce, resp. jejich místní úřady, místní instituce a místní občané.⁴⁰

Aby byl vytvořen účinný program prevence kriminality, je nutné zjistit rozložení a kvantitu kriminality na daném území, vytipovat pachatele, jejich modus operandi, typ sídliště, hustotu zastavění, vedení ulic a cest, osvětlení, parkování aut, viditelnost přístupových cest, věkovou a příjmovou strukturu obyvatelstva, chování policie a její hodnocení občany, což vše je nejsnazší právě na místní úrovni.⁴¹ Prevence musí být „šitá na míru“ určitému místu, regionu či jinému objektu, ale i příslušnému subjektu.⁴²

Aby byla preventivní činnost účinná, musí být zejména komplexní. Komplexní preventivní práci je třeba chápat jako činnost, která staví na pevných (periodicky opakovaných) analytických rozborech místní situace, na solidní institucionální základně (komise pro prevenci kriminality při obecním úřadě), na vhodném využívání všech relevantních nabídek, ať již státních orgánů a institucí, dobrovolných občanských či církevních seskupení, nebo na činnosti zasvěcených a schopných jedinců a v neposlední řadě na stále lepším projektování preventivních činností a vyhodnocování jejich účinnosti.⁴³

Odpovědnost za realizaci preventivních opatření měst a obcí nesou obecní (městská) zastupitelstva. Základním prostředkem, jakým se mohou obecní zastupitelstva angažovat v prevenci kriminality, je vydávání obecně závazných vyhlášek. I v oblasti prevence kriminality může tedy obecní zastupitelstvo vydávat obecně závazné vyhlášky, které mohou reagovat na aktuální problémy na daném

⁴⁰ Zoubková, I., Moulisová, M.: Kriminologie a prevence kriminality, 1. vydání, ARMEX Publishing, s.r.o. 2004, str.90

⁴¹ Kuchta, J.: Kriminologie – I.část, Brno, 2. vydání, Masarykova univerzita – Právnická fakulta 1999, str.122

⁴² Bubelíny, J.: Prevencia kriminality (základy kriminálnej prevencie a preventológie s aplikáciami na činnosť verejnej správy a polície), 1. vydání, Bratislava, Ministerstvo vnútra SR, sekretariát Rady vlády SR pre prevenciu kriminality 2001, str.35 Večerka, K. a kol.: Prevence kriminality v teorii a praxi, Praha, Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR 1997, str.85

⁴³ Večerka, K. a kol.: Prevence kriminality v teorii a praxi, Praha, Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR 1997, str.85

území, a stanovit, že např. určité akce (jako jsou koncerty, diskotéky, sportovní akce apod.) mohou být pořádány jen na určitých místech anebo pouze v určité době.

Pokud se ale obecní (městské) zastupitelstvo rozhodne, že se bude prevenci kriminality věnovat dlouhodobě a systematicky, může k prevenci kriminality použít programů prevence kriminality. Republikový výbor pro prevenci kriminality pro tyto účely vypracoval **metodiku tvorby preventivních programů**, kterou lze rozdělit do čtyř fází:

První zahrnuje vytvoření institucionálních předpokladů. Musí dojít k vytvoření komise pro prevenci kriminality při obecní radě a zároveň pracovního místa profesionálního pracovníka – manažera preventivních aktivit.

Druhá je označována jako přípravná fáze. Přípravná fáze zahrnuje analýzu bezpečnostní situace (charakteristiku lokality, kriminologickou analýzu, sociologické šetření vnímání pocitu bezpečnosti občanů a zmapování aktivit stávajících subjektů působících v dosavadních preventivních aktivitách). Domnívám se, že právě na tuto, druhou fázi tvorby preventivních programů, je nutné klást velký důraz. Pokud totiž nedojde ke kvalitnímu zhodnocení situace a získání správných informací, lze si jen těžko představit, že by na základě nedostatečných či nesprávných informací by mohl takto vytvořený preventivní program přinést požadované výsledky.

Třetí fáze zahrnuje tvorbu samotných preventivních programů a jejich následné schvalování. Je zde rovněž stanoveno jaké základní náležitosti musí preventivní program obsahovat.

Poslední, čtvrtou fází je realizace preventivních programů. Průběh realizace jednotlivých programů by měl být průběžně sledován, aby mohlo být pružně reagováno na nové skutečnosti. Je důležité, aby po ukončení realizace programu bylo provedeno jeho kvalitní a řádné vyhodnocení.

6.2. Program Partnerství

Programu Partnerství, který představuje vládou podporovaný program prevence kriminality na místní úrovni, předcházela „**Komplexní součinnostní program prevence kriminality na místní úrovni**“.

Komplexní součinnostní program prevence kriminality na místní úrovni (dále jen Komplexní program) byl vládou podporován v období let 1996 až 2004. Tento program mohl obsahovat několik dílčích projektů, ale i několik desítek projektů, které v se orientovaly na sociální, situační i viktimologickou prevenci kriminality, a proto byl označován jako „komplexní“. Dalším požadavkem kladeným na tento program bylo zapojení a spolupráce co nejširšího okruhu subjektů, od orgánů státní správy, samosprávy, policie, nestátních a charitativních organizací, podnikatelských subjektů až po samotné občany. Koordinaci aktivit jednotlivých subjektů zajišťuje z části obec a komise, ale koordinace je zejména úkolem manažera prevence. Z tohoto důvodu se v názvu programu vyskytuje výraz „součinnostní“.

Do Komplexního programu se postupně zapojilo 95 měst. Města byla vybírána podle počtu obyvatel (nejdříve musela mít alespoň 30 tis. obyvatel, později stačilo 10 tis.), a to podle statistických údajů o kriminalitě na daném území.

Komplexní program byl ukončen v roce 2004 v souvislosti s novým územním členěním ČR, a byl nahrazen programem "Partnerství".

Metodická, koncepční a finanční podpora vlády České republiky městům a obcím zatížených vysokou mírou kriminality je tedy v současné době realizována prostřednictvím „**Programu prevence kriminality na místní úrovni – Partnerství**“ (dále jen program Partnerství). Pilotní realizace programu Partnerství byla schválena již v roce 2003 a od roku 2005 je jediným programem prevence kriminality na místní úrovni. Tento program vychází z principu tzv. „*Community policing*“ uplatňovaného v západních demokraciích, a který v poslední době začíná být v širší míře uplatňován i u nás. Obecně je založen na partnerství mezi policií a komunitou (představiteli obcí, měst, krajů a dalšími subjekty) při ochraně veřejného pořádku, bezpečnosti a prevenci kriminality.

Druhy opatření prevence kriminality, která jsou uskutečňována v rámci programu Partnerství, závisí na místní situaci v oblasti vývoje sociálně patologických jevů, na potřebách, zájmech a schopnostech lidí a na finančních možnostech. Hlavním cílem tohoto programu je, jako ostatně každého preventivního programu uskutečňovaného na místní úrovni, snižování kriminality ve městech a obcích a zvyšování pocitu bezpečí jejich občanů.

Iniciátorem realizace projektů v rámci programu Partnerství je příslušné okresní (obvodní) ředitelství Policie ČR, protože může získat nejúplnější a nejobektivnější informace o stavu, struktuře a dynamice kriminality na daném území. Realizátorem projektů je pak obec. Návrhy na zařazení určité lokality (města či obce) do programu Partnerství mohou iniciovat také zástupci samospráv nebo manažer prevence kriminality působící u krajského úřadu.

Spolupráce občanů s policií má různé formy, od oznamování podezřelých jevů v jejich sousedství až po vytváření hlídek, které přebírají některé jednodušší úkoly hlídkové služby. Tuto angažovanost občanů se snaží řešit řada modelů vycházejících z ochrany určitého společenství, z nichž nejznámější jsou občanské a sousedské hlídky.

Jedním z prvních projektů programu Partnerství je projekt Městského ředitelství Policie ČR Ostrava „*Bezpečíí jih*“. Tento projekt potvrdil, že nejefektivnějším postupem v boji proti kriminalitě páchané na určitém území je nejdříve analyzovat kriminalitu, poté identifikovat bezpečnostní problémy, navrhnout preventivní opatření ke snížení kriminogenních faktorů, zaměřit se na problémová místa či pachatele a úzce spolupracovat na základě partnerství se všemi subjekty, které mohou řešit problémy s kriminalitou v příslušné lokalitě.⁴⁴

Za významný klad tohoto programu považují propojení aktivit **policie** s ostatními subjekty působícími v oblasti prevence kriminality. Je nesporné, že policie zaujímá v oblasti prevence kriminality nezastupitelné místo. V západních demokraciích je v současné době běžné, že policie plní nejen represivní úlohu, ale i preventivní. Bohužel, v zákoně č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky v platném znění, nejsou preventivní funkce policie dostatečně upraveny. Policie se angažuje zejména v oblasti situační prevence, zajišťuje analytické, informační a iniciační činnosti. Zapojení policie do projektů prevence kriminality zvyšuje jejich profesionalitu.

⁴⁴ Zapletal, J. a kol.: Prevence kriminality, 2. vydání, Praha, Policejní akademie ČR 2005, str.63

Je nesporné, že základem kvalitní spolupráce mezi policií a komunitou je důvěra institucí a občanů v policii. Domnívám se, že stav důvěry mezi policií a občany je v České republice velmi neuspokojivý. Policie stále představuje spíše instituci zaměřenou represivně, její preventivní funkce se dostává do popředí jen velmi pomalu. Řada občanů, ne-li většina, není spokojena s prací policie a díky tomu nemá v její činnost ani důvěru. Tento stav je, mimo jiné, jistě důsledkem špatných zkušeností občanů s činností Sboru národní bezpečnosti před rokem 1989 a je nutné tento stav co nejdříve změnit a zlepšit. Jedním z kroků, které byly v tomto směru podniknuty, bylo vytvoření specializovaných útvarů pro styk s veřejností a prevenci v rámci policie ČR. V nich působí specializovaní pracovníci prevence kriminality – tzv. preventisté. Domnívám se ale, že ke zlepšení důvěry mezi výše uvedenými subjekty, povede ještě dlouhá cesta.

6.3. Hodnocení preventivních programů

Hodnocení preventivních programů či aktivit se dosud, a to nejen v České republice, věnuje poměrně malá a nesourodá pozornost.⁴⁵ Domnívám se ale, že se tento stav postupně zlepšuje. Vzniká totiž stále větší potřeba, aby byly vybírány a používány jen ty programy, u kterých se prokázalo, že byly v určitém prostředí doopravdy účinné. V ideálním případě by totiž informace získané z vyhodnocení daného programu měly přispět k vyvarování se z opakování provedených chyb a k lepšímu a propracovanějšímu realizování dalších preventivních programů v budoucnosti.

Hodnocení preventivních programů a aktivit je podstatným, ale rovněž i složitým úkolem. V rámci procesu vyhodnocování je totiž těžké získat zcela objektivní poznatky. Je to zapříčiněno mnoha faktory. Z nich nejvýraznější vliv, dle mého názoru, má existence „mimoprogramových“ vlivů (na míru trestné činnosti má totiž vliv řada různých faktorů), subjektivní pohled realizátorů na hodnocenou věc, neexistence obecného a jednotného měřítko úspěšnosti preventivních aktivit,

⁴⁵ Večerka, K., Holas, J.: Úspěšnost preventivní práce, Praha, IKSP 2001, str.3

nesnadnost zjištění, zda dosažené změny mají přechodný nebo trvalý charakter, nebo zda ke změnám nedošlo pouze v důsledku přesunu kriminality.

Při hodnocení preventivních aktivit je tedy potřebné brát v úvahu možný *přesun kriminality*. Tento jev vyjadřuje skutečnost, že v důsledku realizace preventivních aktivit se kriminalita různým způsobem přemísťuje. Přesun je tedy nechtěným důsledkem uskutečňovaných preventivních programů, a to především těch, které jsou orientovány na situační prevenci. Přesun kriminality lze rozlišit na časový (trestný čin je spáchán v jinou dobu), teritoriální (trestný čin je spáchán na jiném místě), faktický (trestný čin je spáchán jiným způsobem), funkční (je spáchán jiný trestný čin), v objektu (trestný čin je spáchán na jiném cíli) a někdy se za přesun kriminality považuje i změna v osobě pachatele (trestný čin spáchá jiný pachatel). Pokud by se tento jev nebral dostatečně v úvahu, mohlo by to vést k tomu, že se preventivní programy z hlediska svého přínosu budou hodnotit příznivěji, než tomu ve skutečnosti je.

Preventivní aktivity je možné hodnotit z různých hledisek.⁴⁶ Jedním hlediskem je hodnocení jejich procesu přípravy a realizace. Dalším, a to velmi důležitým, je hodnocení výsledku realizovaných preventivních aktivit. Výsledek má dvě stránky, a to přínos a efektivitu. Přínos, tj. účinnost preventivních aktivit, je možné posuzovat prostřednictvím dosažených změn v určité oblasti, k čemuž je zapotřebí definovat výchozí stav a stanovit cíl, kterého má být dosaženo. Efektivita preventivních aktivit je dána vztahem mezi přínosem a nákladovostí. Čím vyšší je nákladovost a čím je nižší přínos, tím je nižší efektivita a naopak.

Základem pro úspěšné provedení vyhodnocení je dostatečná příprava podmínek pro jeho provedení, a to již v průběhu příprav programu. Důležité je, aby si realizátoři předem stanovili, co lze považovat za úspěch celého preventivního programu i jeho jednotlivých částí a vyčlenili na to vyhodnocení dostatečné množství finančních prostředků.

⁴⁶ Bublín, J.: *Prevenia kriminality (základy kriminálnej prevencie a preventológie s aplikáciami na činnosť verejnej správy a polície)*, 1. vydání, Bratislava, Ministerstvo vnútra SR, sekretariát Rady vlády SR pre prevenciu kriminality 2001, str.66-67

Správně provedené vyhodnocení účinnosti preventivních aktivit by nemělo vyznít černobíle. Vždy je potřeba poukázat jak na pozitivní, tak i na negativní důsledky daného programu. Vyhodnocení by mělo zdůvodnit tyto důsledky, mělo by zvážit i možnost působení jiných příčin na zjištěný stav než těch, které vyplývají jen z daného programu.

Vyhodnocování programů lze uskutečňovat prostřednictvím porovnávání experimentální (v níž budou uskutečňovány preventivní aktivity) a kontrolní skupiny (kde preventivní aktivity uskutečňovány nebudou), srovnáním stavu určitého jevu před a po aplikaci preventivních programů nebo též pozorováním změn v terénu, ke kterým došlo v průběhu realizace programu.

V rámci jednotlivých programů lze hodnotit účinky situační, sociální a viktimologické prevence. Lze konstatovat, že sociální prevence je obtížněji měřitelná než situační. V oblasti situační prevence kriminality lze velmi dobře vyhodnotit vliv preventivních opatření na páchání trestné činnosti na frekventovaných místech. Na druhou stranu, u situační prevence kriminality hrozí nebezpečí, že dojde k přesunu kriminality.

Důležitým kritériem úspěšnosti preventivního programu by měl být zvýšený pocit bezpečnosti občanů. Rovněž je potřebné zjistit reakce osob, na které byl preventivní program zaměřen. Pokud nejsou např. akce pořádané v rámci preventivních opatření občany dostatečně navštěvovány, nemůže být program považován za úspěšný.

Z průběžného vyhodnocování místních preventivních programů, které byly realizovány v uplynulých devíti letech, vyplývá, že se ve městech výrazně omezily příležitosti k páchání trestné činnosti, zvýšil se pocit bezpečí občanů a prevence kriminality se integrovala mezi základní úkoly měst a obcí.⁴⁷

⁴⁷ Zoubková, I., Moulisová, M.: Kriminologie a prevence kriminality, 1. vydání, ARMEX Publishing, s.r.o. 2004, str.100

7. Prevence kriminality a média

7.1. Obecně

Média jsou prostředky masové komunikace, které přinášejí různé informace anonymnímu okruhu příjemců. Pod pojem „média“ lze zařadit zejména televize, rozhlas, tisk, letáky, a v poslední době velmi používaný internet. Média umožňují rychlé rozšíření informací mezi široký okruh příjemců. Jejich postupné rozšíření napomohlo a stále napomáhá ke snížení mnohých, zejména kulturních rozdílů mezi městem a venkovem. Na druhé straně jsou považována za nástroj všeobecné manipulace a šířitele konzumní mentality. Je všeobecně uznáváno, že se média významně podílí na formování veřejného mínění. Právě z tohoto důvodu považují za velmi důležité, aby veškeré pořady s preventivním zaměřením byly velmi dobře a zodpovědně zpracovány, a to zejména s přihlédnutím k možným dopadům na utváření názorů jejich příjemců.

V poslední době stále více nabývá na významu spolupráce s veřejností v oblasti prevence kriminality. Zejména při tvorbě programů prevence kriminality je velmi důležité, aby se jednotliví občané na těchto programech aktivně podíleli. Lidé by měli pocítovat, že jejich aktivní zapojení je nezbytné a prospěšné, že nelze pouze „přihlížet“ k tomu, jak se angažují jiní a doufat, že se vše vyřeší bez jejich účasti. Je tedy důležité, aby sami pocítovali potřebu chránit sebe a svůj majetek před trestnou činností a zároveň, aby v tomto úsilí pomáhali i jiným. Komunikace s veřejností, která probíhá prostřednictvím sdělovacích prostředků, je tedy jednou z forem prevence kriminality.

Z hlediska přínosnosti médií pro prevenci kriminality je velmi významné jejich regionální zaměření, a to zejména v souvislosti s trendem přenášení těžiště prevence kriminality na místní úroveň. Je obecně známo, že se občané nejvíce zajímají o události a informace, které se jich bezprostředně dotýkají, nebo jsou jim nějakým způsobem blízké. Lépe si pak mohou uvědomit, že to, co se stalo někomu jinému v jejich blízkosti, se může lehce přihodit i jim. Role místních médií je významná i z hlediska toho, že obsah jejich zpráv může být lépe přizpůsoben místním podmínkám, a tak více a adresněji napomáhat ochraně občanů před trestnou činností. Lokální nebo regionální média by proto měla poskytovat v této oblasti

informace, které se bezprostředně týkají života občanů, reflektovat jejich potřeby a nabízet jim co nejvhodnější a přitom realistická řešení.⁴⁸

Domnívám se, že využití médií v prevenci kriminality může být velmi přínosné nejenom v oblasti sociální prevence, ale i z hlediska prevence viktimologické. Různá media mohou poskytovat informace a rady, kterými působí na občany tak, aby se chovali takovým způsobem, který jim s velkou pravděpodobností pomůže k tomu, aby se nestali obětí trestného činu.

Je nutné si uvědomit, že informace získané z médií rozšiřují příjemci mezi další občany. Domnívám se tedy, že jedním z nejdůležitějších požadavků, které by měl být kladen na poskytované informace, by měla být jejich jasnost a srozumitelnost. Informace by měly být srozumitelné a pochopitelné pro všechny občany, tak aby nedocházelo k jejich nesprávnému pochopení a navazujícímu nepřesnému rozšiřování. Důraz by měl být kladen na dostatečnou připravenost poskytovatele informací a jeho schopnost se jasně a srozumitelně vyjadřovat. Rovněž by měly být poskytovány pouze přesné, pravdivé a ověřené informace tak, aby v případě zjištění, že informace nebyla pravdivá, nedošlo ke snížení důvěry v poskytované informace. Ve srozumitelnosti, jasnosti, přesnosti, pravdivosti a ověřenosti informací spatřuji tedy základ účinného preventivního působení v médiích.

Z hlediska utváření správného názoru na kriminalitu občany je významné, aby počet trestných činů jednoho druhu (násilné, mravnostní, hospodářské kriminality atd.) uveřejněných ve sdělovacích prostředcích byl kvantitativně srovnatelný s oficiálně zjištěným počtem spáchaných trestných činů daného druhu. Zdá se totiž, že násilné trestné činy přilákají vždy více pozornosti než jiné druhy trestné činnosti.⁴⁹ Násilná kriminalita je občany považována za zajímavou, z tohoto důvodu více sledují zprávy s touto tematikou a proto média vyčleňují více prostoru pro zprávy o násilné kriminalitě než pro jiné druhy trestné činnosti. Stav, kdy je

⁴⁸ Pecháčková, J.: Prevence kriminality a média se zaměřením na lokální využití, Policista č. 10/2003, příloha

⁴⁹ Benes, M.: Strach z trestné činnosti – analýza strategií pro snížení strachu, Komunikační sítě, Trestní právo č. 11/2001, str.23

v médiích dán větší prostor násilné trestné činnosti před ostatními, je dle mého názoru nutné změnit, což půjde s největší pravděpodobností velmi těžko. Sdělovací prostředky lze z hlediska laiků určitě považovat za hlavní zdroj informací o výskytu trestné činnosti. Na základě takto získaných informací vyvozují lidé odhady, jaká je pravděpodobnost, že se stanou oběťmi trestného činu, tj. ovlivňují míru jejich strachu z trestné činnosti. Lidé by proto měli být informováni seriózně, aby nebyli utvrzováni v pocitu, že jsou nejvíce ohroženi právě násilnou kriminalitou. Mělo by tedy docházet k vyváženému uveřejňování informací o jednotlivých druzích kriminality, tak aby si lidé mohli utvořit správnou představu o stavu, struktuře a vývoji kriminality.

Dalším problémem je skutečnost, že média se snaží z podkladů, které získají, vytvořit sice ucelenou, ale z jejich pohledu co nejzajímavější zprávu. Tato skutečnost může vést k tomu, že z poskytnutých či získaných informací jsou vybírány jen určité části, což v důsledku může vést k snížení vypovídací hodnoty dané zprávy. Může dojít k vynechání velmi důležitých částí, které jsou ale médii považovány za nepodstatné, a tím dochází k nepřesnému sdělení zprávy. Média by tedy měla všechny své informace ověřit, udělat si co nejlepší představu o tom, co je cílem sdělení dané zprávy a pak tuto informaci co nejsrozumitelněji sdělit veřejnosti.

V poslední době se rozmáhá způsob sdělování informací prostřednictvím tzv. *direct marketingu*. Direct marketing je soubor marketingových aktivit, jako je e-mail, SMS-mail, fax-mail, telemarketing a CRM, který je založen na komunikaci a kontaktu mezi odesílatelem a příjemcem. Výhodou těchto forem komunikace dle mého názoru je, že zprávy zprostředkované touto cestou obdrží příjemce velmi rychle, je možné kontrolovat jejich doručení a příjemci je umožněno na ně rychle reagovat. Do budoucna spatřuji v této formě sdělování informací velmi dobrý prostředek prevence kriminality.

Na základě spolupráce Odboru prevence kriminality ministerstva vnitra a agentury MOSPRA byl pro manažery programů prevence kriminality na místní úrovni vypracován vzdělávací a výcvikový kurz s názvem „*Prevence kriminality a lokální média*“. Jeho úkolem bylo zlepšit komunikaci manažerů s médii, a tím přispět k většímu a lepšímu vlivu médií na obyvatelstvo v oblasti prevence

kriminality. Výše uvedený vzdělávací kurz navázal na podobný výcvikový kurz s názvem „Marketingová komunikace v prevenci kriminality“. Domnívám se, že by bylo vhodné, aby se takovýchto vzdělávacích programů mohl zúčastnit širší okruh osob, jako jsou další osoby působící v oblasti prevence kriminality, novináři, reportéři apod.

7.2. Média v České republice

Obecně lze říci, že trestná činnost je pro sdělovací prostředky neustále vděčným objektem. Občané hledají v médiích informace, které by je zaujaly. Právě zprávy o zločinnosti jsou veřejností velmi oblíbené a značná část občanů zpozorní, když se v médiích objeví. Informace je mohou ovlivnit kladně, ale i záporně. Pokud by totiž došlo k nadměrnému výskytu zpráv o trestné činnosti a kriminalitě obecně, mohlo by to způsobit u občanů pocit, že se mohou stát oběťmi trestné činnosti s větší pravděpodobností než tomu skutečně je, mohl by tedy u nich nadměrně a zbytečně vzrůst strach z trestné činnosti. Proto je vždy nutné dobře zvážit, jaké informace a jakým způsobem mají být veřejnosti médii sděleny.

Zastávám názor, že média v České republice stále ještě nevyhrazují dostatečný prostor pro zprávy přínosné z hlediska prevence kriminality.

Za velmi pozitivní považuji vysílání zejména čtyř pořadů v **televizi** na *programu ČT1*, které mají preventivní zaměření. Vždy se mi velmi líbil pořad s názvem „Neznalost neomlouvá“ (který je vysílán v sobotu většinou v 11:50 hod.), ve kterém advokát JUDr. Ivo Jahelka, někdy nazývaný jako „zpívající právník“, radí občanům, jak se mají zachovat v určitých situacích a přitom jim podává výklad právních norem. Z hlediska prevence to považuji za přínosné zejména z toho důvodu, že občané získávají správné a srozumitelné informace, jak se mají v určitých situacích chovat a na co mají v konkrétním případě právo. Díky tomu se omezuje možnost, že se stanou oběťmi trestného činu, nebo že si v určité situaci nebudou vědět rady. Dalším je krátký pořad s názvem „STOP“ (čtvrtek přibližně v 18:50 hod.), který se zaměřuje na prevenci v oblasti dopravy. Jsou zde modelovány určité situace v dopravě, na kterých je vysvětlováno, jaký mohou mít následek a jakými způsoby je možné jim předcházet. Dalším je část pořadu „Sama doma“

(středa přibližně 13:15 hod.), kde jsou vysvětlovány základní prostředky sebeobrany, např. jak se má reagovat na útok násilníka apod. Jinou formu používá pořad „Na stopě“ (úterý přibližně 21:55 hod.), který vyzývá občany k pomoci vyšetřovatelům a kriminalistům v odhalování těch nejzávažnějších kriminálních případů vražd a loupeží. Součástí pořadu je také pátrání po hledaných a pohřešovaných lidech. Pomáhá nejen kriminalistům v pátrání po hledaných osobách, ale pomáhá také lidem, kterým se ztratil někdo blízký. Tato rubrika je velmi úspěšná, každý čtvrtý pohřešovaný nebo hledaný člověk se díky tomuto zveřejnění najde. Občané mohou volat na bezplatnou linku, kde mohou sdělit informace důležité pro objasnění trestného činu či nalezení pohřešované či hledané osoby. Tyto pořady by měly být inspirací pro vznik dalších podobných pořadů, a to i na jiných televizních kanálech, které by rovněž napomáhaly prevenci kriminality.

Rovněž dva pořady vysílané televizí *Nova* „Na vlastní oči“ (středa přibližně 21:30) a „Občanské judo“ (čtvrtek přibližně 22:00) upozorňují diváky na problémy ve společnosti a rovněž jim přinášejí v oblasti kriminality a její prevence důležité informace. Pomocí konkrétních příběhů, dotýkajících se jednoho člověka nebo jedné skupiny lidí, napovídají občanům, jak mají řešit své každodenní problémy. O jejich významu svědčí i statistiky sledovanosti těchto pořadů: pořad *Na vlastní oči* průměrně zaujme 1 550 tisíc diváků a *Občanské judo* 930 tisíc diváků. Tyto pořady, i pořady vysílané programem ČT1, lze shlédnout i na internetových stránkách televize *Novy*, což považují za velmi přínosné zejména z toho důvodu, že se diváci mohou na příspěvek, který je zaujal znovu podívat a znovu si poslechnout rady v něm uvedené.

Za velmi přínosné považují zřízení „**Rádia Vnitro**“, které funguje od listopadu roku 2002 jako jediné internetové rádio české státní správy. Na webových stránkách Ministerstva vnitra ČR (<http://www.mvcr.cz/radio/index.html>) si lze poslechnout i příspěvky z oblasti prevence kriminality. Výhodou tohoto rádia je, že poskytuje pouze ověřené informace a je snadno občanům dostupné.

V ČR nevychází specializované kriminologické periodikum, ale kriminologické články a studie jsou pravidelně publikovány v odborných periodikách jako jsou *Kriminalistika*, *Trestní právo*, *Právní praxe* a další. Co se týče

časopisů, jako je např. Trestní právo nebo Kriminalistika, je v nich dle mého názoru problematice prevence kriminality věnován dostatečný prostor. Na druhou stranu se domnívám, že tyto časopisy nejsou známy široké veřejností. Dostávají se do rukou většinou jen odborníkům, kteří se danou problematikou zabývají a o časopisu vědí. Řešení tohoto problému vidím např. v distribuci alespoň jednoho čísla časopisu zdarma do poštovních schránek, aby se širší okruh osob mohl dozvědět o existenci těchto časopisů a případně si je objednal.

V rámci programů prevence kriminality byla v některých městech zavedena povinnost vyčlenit prostor v místním **tisku**, a to opakovaně po určité době (většinou týden či dva), na zveřejnění zpráv zabývajících se kriminalitou, které jsou v té dané oblasti zrovna aktuální. Jsem toho názoru, že pravidelné publikování zpráv o místních aktuálních problémech s kriminalitou a jejich možnosti ovlivnění či přímo řešení je velmi dobrým způsobem, jak lze informovat občany a tím přispět k předcházení páchaní trestné činnosti a ke zvýšení bezpečnosti místních obyvatel.

Za velmi dobrý způsob informování občanů o aktuálním stavu a problémech kriminality, považuji distribuci **letáků**. Domnívám se, že účinnější je jejich roznášení do poštovních schránek, než pouhé rozdávání na ulici. Každý občan pravidelně kontroluje obsah svojí poštovní schránky, kdežto při jejich rozdávání na ulici si je vezme jen omezené množství lidí. Pokud jsou letáky vytvořeny tak, že mohou občany zaujmout již svým vzhledem, je větší pravděpodobnost, že se o ně dále budou zajímat a že si je následně i přečtou. Je velmi důležité, aby jejich obsah byl výstižný, jasný a přehledný. Bylo by rovněž vhodné, kdyby na nich byly uvedeny zdroje, kde je možné se dozvědět o prevenci kriminality více. Domnívám se tedy, že pravidelná distribuce letáků do poštovních schránek může velmi dobře informovat občany o kriminalitě a její prevenci a tím napomoci jejímu předcházení.

V poslední době roste význam **internetu**. Od 90. let minulého století se i v České republice stal internet již součástí běžného života. Jen málokdo, kdo pracuje s počítačem v práci nebo ho má doma, nemá možnost připojení na internet. Rovněž řada knihoven již umožňuje čtenářům přístup na internet a tím možnost doplnit si informace o daném tématu. Výhodou je, že na webových stránkách si každý může najít to, co ho zajímá a dozvědět se rychleji a více informací, než kdyby si je musel

vyhledávat jiným způsobem. V České republice jsou v oblasti prevence kriminality důležité zejména webové stránky Odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra (www.mvcr.cz/prevence/index.html) a Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (www.kriminologie.cz).

Domnívám se, že prevence kriminality prostřednictvím médií má v České republice ještě značné nedostatky. Je nutné vyčlenit více prostoru pro informace o aktuálním a pravdivém stavu kriminality a o možných a účinných způsobech jejímu předcházení. Dle mého názoru se stále více občanů začíná zajímat o problémy spojené s kriminalitou, a proto doufám, že se i média více vhodným způsobem zaměří na tuto oblast.

7.3. Informace poskytované médiím během trestního řízení

V souvislosti s uveřejňováním různých zpráv v médiích týkajících se kriminality vzniká otázka, jaké informace a v jakém měřítku lze o průběhu trestního řízení poskytnout. Dochází zde ke střetu práva na svobodu projevu s jinými právy a svobodami, jako jsou právo na ochranu osobních údajů, na ochranu soukromí, na presumpci nevinu, na spravedlivý proces, na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě, právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a dalšími právy obviněného.

Základní principy, kterými by se orgány činné v trestním řízení měly řídit při poskytování informací o trestním řízení, formuluje *Doporučení č. 13* o šíření informací prostřednictvím sdělovacích prostředků ve vztahu k trestnímu řízení, které bylo přijato *Výborem ministrů Rady Evropy dne 10.července 2003*. V tomto doporučení je mimo jiné zdůrazněn význam, jaký má zpravodajství sdělovacích prostředků o trestním řízení pro informovanost veřejnosti, zviditelnění odstrašující funkce trestního práva a umožnění veřejnosti vykonávat dohled nad fungováním trestního soudnictví.⁵⁰

Výše uvedené doporučení obsahuje 18 principů, které by se měly stát základem pro poskytování informací orgány činnými v trestním řízení. První z nich

⁵⁰ Kmec, J.: K otázce poskytování informací o trestním řízení, *Trestní právo č. 10/2004*, str.2

formuluje základní zásadu, že veřejnost musí mít možnost přijímat informace o činnosti soudních a policejních orgánů prostřednictvím sdělovacích prostředků. Novináři musí mít proto vždy možnost svobodně informovat o fungování systému trestní justice a komentovat jej, a to v rámci pouze těch omezení, které zakotvuje zbývajících 17 principů obsažených v tomto doporučení. Z dalších principů považují za důležité zmínit dodržování presumpce nevinny v tom smyslu, že by informace měly být šířeny sdělovacími prostředky jen v případě, že to nebude na újmu presumpce nevinny podezřelého či obviněného. Rovněž by tyto informace měly být sdělovány jen pokud jsou ověřené nebo založené na rozumných předpokladech. Významné je i zakotvení práva na opravu a práva na odpověď, jejichž prostřednictvím se může každá osoba, o které byly sdělovacími prostředky uveřejněny nesprávné informace, nebo informace, které by mohly poškodit její pověst, domáhat nápravy prostřednictvím sdělovacích prostředků. Po skončení výkonu trestu by nemělo docházet k připomínání trestného činu, pro který byli daní lidé odsouzeni a přitom již vykonali trest. To souvisí s právem na ochranu soukromého života.

V České republice dochází stále ke sporům o to, jaké informace se zveřejňovat mohou a jaké nikoli. Je to zatím nevyjasněný problém, který by bylo třeba co nejdříve vyřešit. Jako příklad lze uvést pokus o přímý televizní přenos jednoho z mediálně nejvíce sledovaných sporů - odvolacího řízení v kauze Srba.

Mimořádně důležitá jsou pro média pravidla zveřejňování informací týkajících se *mladistvých*, která jsou zakotvena v § 52, 53 a 54 zákona č. 218/2003 sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Je zde kladen větší důraz na ochranu mladistvých delikventů při zveřejňování informací o nich v průběhu trestního stíhání, než je tomu u dospělých pachatelů. V § 53 je stanoveno, že „Nestanoví-li tento zákon jinak, nikdo nesmí jakýmkoliv způsobem zveřejnit žádnou informaci, ve které je uvedeno jméno, případně jména, a příjmení mladistvého, nebo která obsahuje informace, které by umožnily tohoto mladistvého identifikovat.“ Ustanovení § 54 obsahuje podmínky konání hlavního líčení a veřejného zasedání a publikování informací o nich. Je zde přesně stanoveno jaké osoby se mohou hlavního líčení účastnit. Jen na návrh mladistvého může být hlavní líčení nebo

veřejné zasedání konáno veřejně. S těmito ustanoveními souvisí § 26 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, kde jsou stanoveny podmínky odpovědnosti za přestupek na úseku soudnictví mládeže, kdy jako sankci lze uložit pokutu až do výše 50.000,- Kč. Domnívám se, že ochrana práv mladistvého je díky těmto ustanovením v zásadě dostatečně zajištěna a záleží pouze na tom, zda budou ve všech případech striktně dodržována.

8. Závěr

Pojem a druhy prevence kriminality jsou velmi širokým tématem, jež ve svém širším pojetí zahrnuje, jak speciální preventivní aktivity uskutečňované mimo oblast trestního práva, tak i preventivní účinky trestní represe. Vzhledem k tomuto širokému záběru problematiky nebylo možné v této diplomové práci postihnout všechny myslitelné aspekty prevence kriminality a rozebrat je do hloubky, kterou by si zaslouhovaly. Zcela zde byla opominuta osobnost pachatele jako taková i přesto, že zabývat se prevencí kriminality bez náležitého popsání osobnosti pachatele je značně obtížné. Touto problematikou se můžeme zabývat v psychologické rovině ve značně obsáhlém pojetí a domnívám se, že by nebylo vhodné otázku samotné osobnosti pachatele vymezit pouze v jejích základních rysech. Z tohoto důvodu nebyla v této práci v podstatě zmiňována. Také vztahem policie a občanů se v této práci zabývám jen velmi okrajově, i když pro prevenci kriminality, zejména situační, je tento vztah velice důležitý. Dle mého názoru je tato problematika natolik rozsáhlá a komplikovaná, že by její rozbor byl nad rámec této diplomové práce.

V průběhu celé práce jsem podotýkala, že preventivní a represivní složky kontroly kriminality není možné v žádném případě od sebe oddělovat. V ideálním případě by měly být v rovnováze a navzájem se doplňovat. Přikláním se k širšímu pojetí prevence kriminality, když za prevenci kriminality nepovažuji jen speciální preventivní aktivity mimo oblast trestního práva, ale domnívám se, že by pojem prevence kriminality měl zahrnovat i činnost trestní justice, jejíž represivní strategie by měly působit i určitým způsobem preventivně, a to jak na samotného pachatele, tak i na celou společnost. Z tohoto důvodu jsem do této diplomové práce zařadila rovněž kapitolu, která se zabývá preventivními účinky trestní represe. Dle mého

názoru alternativní tresty a odklony obsahují velký potenciál z hlediska prevence kriminality.

Touto prací jsem chtěla přispět nejen ke zmapování současného stavu prevence kriminality v České republice, ale rovněž jsem se snažila upozornit na největší problémy, které bude nutné vyřešit. Domnívám se, že je nutné změnit zejména vztah policie a občanů, protože mezi nimi stále neexistuje dostatečná důvěra a vzájemná pomoc, která je právě pro prevenci kriminality velmi podstatná. Rovněž přístup médií by bylo vhodné změnit, ale nebude to lehký úkol. Sdělovací prostředky se snaží svými pořady zaujmout co nejvíce diváků, k čemuž jim, mimo jiné, velmi dobře mohou sloužit zprávy o násilné nebo mravnostní kriminalitě.

V žádném případě není sporu o tom, že „normální“ je trestnou činnost nepáchat. V ideálním případě by základním cílem preventivních aktivit, dle mého názoru mělo být, kromě ochrany společnosti před kriminalitou, vytvoření takového klimatu ve společnosti, kde každý jedinec bude vědět, že trestný čin spáchat nesmí a především jej nebude chtít spáchat. S největší pravděpodobností bohužel není a ani v budoucnu nebude možné tohoto cíle dosáhnout. Preventivní aktivity by měly být proto vytvářeny tak, aby měly stanoveny realistické cíle. Jejich cílem by mělo být omezení kriminality na co nejnížší možnou míru a zároveň zvýšení pocitu bezpečnosti občanů na co nejvyšší možnou úroveň.

Na rozhodnutí každého státu je, jakým způsobem bude svůj systém prevence kriminality koncipovat, samozřejmě vzhledem k jeho mezinárodním závazkům, a jakým způsobem se s problémem kriminality vypořádá. Preventivní program, který byl úspěšně použit a fungoval v jednom státě, nemusí zcela nutně fungovat ve státě druhém. Zahraniční zkušenosti, a myslím, že v současné době již i naše vnitrostátní, se shodují na vyváženém dlouhodobě koncipovaném přístupu k prevenci kriminality, ve kterém má svoje místo jak prevence kriminality uskutečňována mimo trestní právo, tak i preventivní účinky trestní represe.

Na závěr považuji za nutné zdůraznit, že Česká republika - dle mého názoru - nastoupila po roce 1989 v oblasti prevence kriminality správnou cestu. V mnohém se inspirovala zkušenostmi ze zahraničí, které přizpůsobila svým poměrům tak, aby v jejím prostředí fungovaly a byly účinné. Domnívám se, že pokud se budou aktivity

v oblasti prevence kriminality dále rozvíjet jak se rozvíjely doposud, může být v České republice postupně vytvořen velmi dobře fungující a rovněž účinný systém prevence kriminality. K dosažení tohoto cíle by bylo nanejvýš vhodné, aby všechny subjekty, které v oblasti prevence kriminality působí, ale i další orgány a v neposlední řadě rovněž všichni občané, chtěli současný nepříznivý stav kriminality změnit a aktivně se na této změně podíleli.

Seznam použité literatury

- Barlow, H.D.: Introduction to Criminology, 7. vydání, USA, HarperCollins Publishers, Inc. 1996
- Bubelíny, J.: Prevencia kriminality (základy kriminálnej prevencie a preventológie s aplikáciami na činnosť verejnej správy a polície), 1. vydání, Bratislava, Ministerstvo vnútra SR, sekretariát Rady vlády SR pre prevenciu kriminality 2001
- Conklin, J.E.: Criminology, 6. vydání, Allyn & Bacon 1998
- Crawford, A.: Crime Prevention & Community Safety, 1. vydání, Addison Wesley Longman Limited 1998
- Černíková, V., Makariusová, V., Sedláček, V.: Sociální ochrana, 2. vydání, Praha, Policejní akademie ČR 1998
- Graham, J., Bennett, T.: Strategie prevence kriminality v Evropě a Severní Americe, Praha, IKSP 1996
- Háková, L., Kotulan, P., Rozum, J.: Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací, Trestní právo č. 4/2005, str. 9 an.
- Holas, J., Večerka, K.: Preventivní aktivity v názorech obyvatel měst, Praha, IKSP 2003
- Hořák, J.: Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených, Trestní právo č. 12/2005, str. 7 an.
- Kaiser, G.: Kriminologie, 1. vydání, Praha, C.H. Beck 1994
- Karabec, Z.: K problematice dlouhodobých trestů odnětí svobody, Kriminalistika č. 3/2004, str. 194 an.

Kmec, J.: K otázce poskytování informací o trestním řízení, Trestní právo č. 10/2004, str. 2 an.

Kuchta, J.: Kriminologie – I. část, Brno, 2. vydání, Masarykova univerzita – Právnická fakulta 1999

Kuchta, J., Válková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky, Praha, C.H. Beck 2005

Lounová, J., Mihola, J.: Cesty prevence kriminálních deliktů, Trestní právo č. 4/2005, str. 3 an.

Lounová, J., Mihola, J.: Jsou vrozené kriminální jevy odstranitelné?, Trestní právo č. 6/2005, str. 13 an.

Metodika přípravy Programu prevence kriminality na místní úrovni – Partnerství na rok 2006, Praha, Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra 2005

Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část, 4. přepracované vydání, Praha, ASPI Publishing, 2003

Novotný, O., Zapletal, J. a kolektiv: Kriminologie, 2.vydání. Praha, ASPI Publishing 2004

Pecháčková, J.: Prevence kriminality a média se zaměřením na lokální využití, Policista č. 10/2003, příloha

Schmeidler, K.: Vytváří určité prostředí města, městské čtvrti či ulice predispozice ke kriminálnímu jednání?, Kriminalistika č. 1/2001

Souhrn opatření k prevenci kriminality, Praha, IKSP 1992

Systémy prevence kriminality, Praha, IKSP 1992

Štěchová, M., Knížetová, M., Večerka, K.: K vybraným aspektům prevence kriminality na místní úrovni, 1. vydání, Praha, IKSP 1995

Večerka, K. a kol.: Prevence kriminality v teorii a praxi, Praha, Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR 1997

Večerka, K., Holas, J.: Úspěšnost preventivní práce, Praha, IKSP 2001

Zapletal, J. a kol.: Kriminologie – I. část, 3. vydání, Praha, Policejní akademie ČR, 2004

Zapletal, J. a kol.: Prevence kriminality, 2. vydání, Praha, Policejní akademie ČR 2005

Zoubková, I.: Kontrola kriminality mládeže, Praha, Čeněk Aleš 2002

Zoubková, I., Moulisová, M.: Kriminologie a prevence kriminality, 1. vydání, ARMEX Publishing, s.r.o. 2004